

श्रीभागमोक्षारक ग्रन्थमालाया नवमं स्तनम्

ॐ नमो जिनाय

भागमोक्षारक-आचार्यप्रवरश्री-आनन्दसागरसूरीश्वरेभ्यो नमः
श्रीरादिदेवमूरिसन्तानीयश्रीज्ञानरत्नशमूरिनिर्मितः-

सन्देहसमुच्चयः ॥

संशोधकः गच्छाधिपति-

आचार्य-

श्रीमन्माणिक्यसागरसूरिः ।

संस्कृत-

२०१९ धावगबहुलाष्टमी प्रति १००-

प्रकाशकः

रमणलाल जयचंद शाह

कपडकंन

(जि. खेडा)

मूल्यम्

०-७६ नये पैसा

मुद्रकः-

सहकारी छापखानुं, रावपुरा, बडोदरा.

मंगलभाई पेरीभाई पटेल

मनेजर.

प्राप्तिस्थानो—

- १ श्रीजैनानन्दपुस्तकालय
सुरत गोपीपरा
- २ श्रीआगमोद्धारकग्रन्थमाला
डॉ. मीठाभाइकल्याणचन्दनी पेदी
कमडवंज (जी. खेडा)
- ३ श्रीसरस्वतीपुस्तकभण्डार
अमदावाद डॉ. रतनपोल हाथीखाना

साभार स्वीकार

बडोदरानिवासी स्व. शेटशान्तिबालरंगीलदासना
पुण्यस्मरणार्थं तेओश्रीना पिताश्रीवर्मनिष्ठश्री.
रंगीलदास छगनलाले रु १०१. ग्रन्थमालाने
भेट अर्पण कर्या छे.

—प्रकाशक

किञ्चिद् वचनव्यम

अस्मिन् श्रीमन्नैनाशामनमहोदये प्रचुराणि ग्रन्थरत्नानि
 वसन्ति । तन्मन्यात् इदं सन्देशमनुष्ठापयित्वा ग्रन्थरत्नं विदुषां
 करसरोह्रे समर्प्यते । अस्य ग्रन्थस्य रचयितारः वृद्धगच्छीयसादि-
 देवमुरीधरपरम्परायां श्रोत्रयमङ्गलमुरीधर-तन्त्रिड्यश्रीमवरचन्द्रमुरीधा-
 तत्पट्टवरश्रीवर्षाणामुरीधरतन्त्रिड्याः श्रीवर्मनिळकमुरीधराणां गुरुभ्रातरश्च
 श्रीज्ञानकलशमुरय एव, इत्येतत्प्रदास्त्यश्लोकनात् स्पष्टमेवेति ।
 अत्र वेदस्मृतिपुराणादिषु परस्परविरोधमानां वदद्गुल्याचतरूपाणां
 असम्भवितानां बहूनां वचसां पचांऽस्ति । अत्र ग्रन्थरत्नं
 दृष्टिदोषादिना वचनाशुद्धिः सञ्जाता भवेत् तत्र शोचनीयं भिन्नैरिति प्रायंयते
 वदद्, श्रावणबहुलाष्टमी

— चन्दनसागरगणिः

प्रकाशकीय-निवेदन

प० पू० गच्छीयानि आ० श्रीमाणिक्यमागरमुरीधरजी महाराज
 आदिष्टाणां वि. सं. २०१० ना वर्षे कनकचन्द्रशहेरसां मीठापाड-
 गुञ्जालचन्द्रना उपाश्रये चातुर्मास वीरान्या ह्ना आ अशमेरे तेभ्योश्रीना
 पवित्र आशीर्वादे आगमोद्धारकधन्यनालानी स्थापना पयेली हनी.
 आ ग्रन्थमाल्याए त्यारनाद् प्रकाशनोनी प्रगति टीरु टीक करी छे.
 सदर 'सन्देशमनुष्ठापः' नी प्रेमकोपी प० पू० स गुरुदेश आगमोद्धारक
 आचार्यप्रभरथी— आनन्दमागरमुरीधरजीए करावेली श्रीमैनानन्द-
 पुष्पकालय (मुरत) मां हनी तेने सुंदा सुंदा म्ढारोनी हस्तरापीभो
 साथे मेळवी तेनी करीयी प्रेमकोपी पू० गणित्यश्रीचन्द्रनमागरजी

महाराजे करी अनं तेनुं संशोधनपणानुं कार्यप० पू० गच्छाधिपति आः
 श्री. माणिक्यनागरमुरिजीनी पूनीत दृष्टि नीचे यतां ग्रूको आदिम
 पण तेओए सारो सहकार आप्यो छे ते माटे हुं तेओश्रीने
 ऋणी हुं, तेओश्रीनी पुण्यकृपाए आ ' सन्देहसमुचय ' नामन
 प्रन्वने आगमोद्धारकग्रन्थमालाना नममा रत्न तरीके प्रगट करतां मने

अतिहर्ष ययो छे.

रमणलाल जयचंद शाह

१०८१— १०८१—

शुद्धिपत्रकम्

अशुद्धम्	पृष्ठ	पं.	शुद्धम्
ऐ०	१	१६-२३	ऐ०
कुम्भभूः	२	७	कुम्भभूः
कोशिकः	२	१३	कौशिकः
मां घातृ	३	७	मांघातृ
०दाग्न्यो	४	६	०दाग्न्यो
रेपो०	८	१	रेपो०
शेषां	२५	४	शेषाः
दिवा	२९	१४	दिवा
इत्याधिकं	३२	२६	इत्यधिकं
भवा०	४०	९	भवा०
०वहि०	४०	१५	०वहि०

ॐ नमो जिनाय ॥

॥ आगमोद्धारक-आचार्यप्रवर-श्री-आनन्दसागरसूरीश्वरेभ्यो नमः ॥

श्रीवादिदेवसूरिसन्तानोय-श्रोज्ञानकलशसूरिनिर्मितः

सन्देहसमुच्चयः।

सद्भूतभावप्रविकाशनैक-मानुप्रभं वीरजिनं प्रणम्य ।

सम्शील्य सन्देहपदानि वक्ष्ये, कियन्त्यपि प्राकृतबोधहेतोः ॥१॥

कोपे सति स्यात्कृत एव मुक्तिः?, कामेऽथवा तत्प्रतिबन्ध एव ।

रागेऽपि च स्यात् फले विशेषस्तस्मान्न चैते हृदयेऽवधार्याः ॥२॥

ब्रह्मापि पृथ्वीमवशंवदात्मा, वृद्धोऽपि किं स्वां चक्रे न मोहात् ? ।

पीनस्तनीभिः सह गोपिकाभिलक्ष्मीपतिः सोपि चिरं चिखेत् ॥३॥

स नीलकण्ठद्विपुरस्य दाहं, कोपाद्वितेने गगनस्थितस्य ।

पूपान्धकादीश्च मृथे जवान्, मुक्तिप्रदः स्यात्कतमस्त्वमीयु ? ॥४॥

तपस्विशापाल कथं विनष्टा, पूर्वारिका यादवमण्डिताऽपि ? ।

हरिर्धमन् काननमध्यदेशे, बाणप्रहाराल कथं विनष्टः ? ॥५॥

तया न गाधेस्तनयः सहस्रं, संवत्सराणां च तनान युद्धम् ।

समं वशिष्टेन ततश्च कोपान्ममाथ तत्पुत्रशतं जवेन ॥६॥

निमन्त्रिनः पारणकाय हर्षात्, कुशारणिः प्राग्मधुसूदनेन ।

सरुक्मिणीकं रथयुग्मरूपं, प्रतोदनात् तं स चकार काणम् ॥७॥

किं नारदः कोपवशाल विष्णुं, चकार नारीं जनहास्यहेतुम् ?

तपस्विभिर्लिङ्गनिपातनार्त्तिक, विगोपिनो न प्रयित्त्रिनेत्रः ? ॥८॥

उक्तं च—

भार्याऽप्यहिल्या किल गौतमस्य, क्रुद्धस्य शापेन शिष्या बभूव ।

नीतो वशिष्टेन रूपाभिः शस-ध्याण्डालतां भूमिपतिस्त्रिशङ्कुः ॥९॥

पाण्डुः प्रियाऋषिभिरनवाहुर्यथी स्तनन्यस्तनुर्यदन्तम् ।
 दग्धः परीक्षितः फणिकूटतेर्यन् तपस्विऋषेण विप्रश्चित्तं तत् ॥१०॥
 किं गौतमः कोपवशात् सुरेश, पूर्वं भगव्याप्ततनुं न चक्रे ? ।
 दुर्वापमः शापवशात् देवी, सगस्वती मानुषतामवाप ? ॥११॥
 मुनीन्द्रशापान्न कथं भवित्री, जगत् कर्णम्य रथं समाजे ? ।
 तस्यैव शस्त्राण न जापदग्धः, कोपात्तः किं विफलीचकार ? ॥१२॥
 न कुम्भभूः किं कुपितः समुद्रं, ग्राहैरुपेतं जठरं निनाय ? ।
 पुनः स एव प्रवितीर्य शापं, भूपं न सर्वं ननुपं च चक्रे ? ॥१३॥
 न स्त्री दुष्यति जारेण, स्मृतिवाक्यं स्मरन्नाप ।
 जमदग्निः प्रियाशीर्षं, सुतेनाच्छेदयन् मुखा ॥१४॥
 चरुत् शीर्षं स्वकरेण मातुर्निःक्षत्रियां यः पृथिवीं चकार ।
 स्नाति स्म तेषां रुविरेखिकालं, सोऽप्युच्यतेऽज्ञैर्मधुमूदनांशः ॥१५॥
 न कोशिकः किं शरदां सहस्रं, रागान्निषेवं विल मेनकां ताम् ?
 तथा जरत्कारमुनिर्न वृद्ध-भावेऽपि कामेन विडम्बितः प्राक् ? ॥१६॥
 शुक्रस्य शापान्नृपतिर्यथातिर्लेभे जरां तां तनये निनाय ।
 वर्षान् सहस्रं विषयोपभोग-भावाय तृप्तः पुनराददे स्वाम् ॥१७॥
 दत्ता सती याति यदन्यदेहं, स्थानं समभ्येति पुनर्गृहीता ।
 गतागतं चेत्कुस्ते तदित्थं, सन्दर्श्यतां कौतुकमाशु किञ्चित् ॥१८॥
 द्रोणो रणे पाण्डवकौरवाणां, द्विमोपि जज्ञे न यमावतारः ?
 यत् सौप्तिके पर्वणि तस्य शालः, सुतोपि चक्रे वचनानिगं तत् ॥१९॥
 परासरः कामवशात् कन्यां, दिवा सिषेवे यमुनाजलस्थः ? ।
 व्यासस्तु बन्धोर्दयिताद्वयस्य, वैषव्यविध्वंसकरो न जज्ञे ? ॥२०॥
 कोपेन कश्चिन्मदनेन कश्चिद्, रागेण कश्चिच्च परीतदेहः ।
 विहाय सर्वोश्च विमुक्तिहेतोः, श्रीवीतरागं शरणं विधेहि ॥२१॥
 वैदेः पुराणैः स्मृतिभिश्च येषां, मनांसि नित्यं परिगर्वितानि ।
 शृच्छामि सन्देहपदानि तेषां, समीपनः शास्त्रविरोधमाञ्जि ॥२२॥

यवनाश्वनोर्धरः क्लिष्टा-त्मनहेतोर्द्विजमन्त्रितं जलम् ।

तृपिनस्तु पपौ ततः परं, ऋठं वृद्धिमियाय भूमुजः ॥२३॥

मिमिष्टुस्तनयस्य निर्गमे, मुरकोट्यो बहवः समाकृष्टाः ।

उदरं स विदार्य निर्गन्तः, मुरशस्त्या जनकश्च जीविनः ॥२४॥

परिपालयिता स्तनन्वयं, कतमस्तेषु सुरेषु कव्यनाम् ।

विदशाधिपतिस्तनो जगौ, ननु मां घास्यति कोऽत्र सम्भ्रमः ॥२५॥

परिवृद्धिमुपागतः क्रमात्, स तु मां घातृ इति प्रयां गतः ।

इदमप्यभिधीयते शठै-रपरैः प्रीतिपरैश्च मन्यते ॥२६॥

न स्थूलमुदरं जज्ञे, विश्वैरन्तःस्थितैर्हरेः ।

एकेन बलिना स्थूलं, कथं जातं विमृश्यताम् ? ॥२७॥

पुत्रिका अप्यवध्याः स्युः, स्वकृता बालकैरपि ।

हरिस्तु नीनवानन्तं, कथं स्वाङ्गे घृतं बलिम् ? ॥२८॥

नरकादतिरिच्यतेतरां, मननीगर्भगतस्य वेदना ।

स हरिः किल तां च यातना-मवतारैर्दशभिर्विपोढान् ॥२९॥

अप्य कृष्णमने किरीटिनो, रविनः सारयितामुपेत्य न ।

वनखाण्डवदाहनासरे, स मुवा पापचयस्य भागभूत् ॥३०॥

घृतराष्ट्रजवाण्डुजन्मनो, रणकर्मण्यस्तिलेऽपि साक्षिणः ।

शबरस्य करोपचानिनः, मुगतिं जल्पन केन हेतुना ? ॥३१॥

प्रविषाय विधिं जनादने, मुगतिं कश्च निनाय दुर्गतेः ? ।

तटिर्नो श्रिदिवाञ्चनोऽगंलां, मुरभेः पृच्छमृतेऽनरत्कथम् ॥३२॥

यनस्तेनैवावसाने उक्तम्—

चतुर्दशकोटिशत-वासराणां परेऽहनि ।

मया रामभवे पाप-मकारि मुमहत्पुनः ॥३३॥

अकृतस्यागमो नास्ति, कृतनाशो न विद्यते ।

(अ) मुच्यमानो हतो वाली, तस्येदं कर्मणः फलम् ॥३४॥

यदि जैनवचोऽनुसारिभिः, कुगतिस्तस्य विचार्य कथ्यते ।

तदहो ! द्विनपृष्ठवाः कथं, विवदन्ते लकुटैः करस्त्रियैः ? ॥३५॥

माण्डव्यं प्रति यमस्य वाक्यम्—

पतंगिकायाः पुच्छे तु, त्वयेपीका प्रवेशिता ।

कर्मणस्तस्य तं प्राप्तं, फलमेतत्तपोवनम् ॥३६॥

अथ—स जामदाग्न्यो न हरेर्विभागो, भागः कथं दाशरथिः स एव ? ।

उभौ च चेत्तर्हि कथं स्वयं स, स्तस्यैव जेता यद् कोऽप्र हेतुः ? ॥३७॥

अपुत्रस्य गतिर्नास्ति, स्वर्गो नैव च नैव च ।

तस्मात् पुत्रमुखं दृष्ट्वा, पश्चाद्धर्मं समाचरेत् ॥३८॥

निःसन्नतेर्पत्सुगतेर्निपेक्षं, पौराणिकाः प्राहुरदोऽप्यमत्यम् ।

भीष्म. कुमारः शुकनारदाद्याः, स्वर्गं गता वा नरकं प्रयाताः ? ॥३९॥

अत्रैव भारते—

अनेकानि सहस्राणि, कुमारव्रजचारिणाम् ।

दिवं गतानि राजेन्द्र !, अकृत्वा कुलसन्ततिम् ॥४०॥

असूत भारती देवी, सुतं सारस्वताभिधम् ।

आचालव्रजचार्यैव, वनवासं जगाम सः ॥४१॥

मदालसायास्तनया, बालत्वेऽपि वनं गताः ।

स्वर्गश्च समभूत्तेषां, न्येति प्रतिपाद्यताम् ! ॥४२॥

अथ—स्वर्गकामो यजेताग्नि-मित्यसत्यं वचो ध्रुवम् ।

‘न कर्मणा न प्रजये ’ त्यादि वाक्यं न किं श्रुतम् ? ॥४३॥

‘न कर्मणा न प्रजया न घनेन योगेनैकेनामृतत्वमानशुः ’ ।

विश्वामित्रकृता सृष्टि-छागादीनां निगद्यते ।

यष्टव्यमित्यनैर्वाक्यं, वेदमध्ये कथं स्थितम् ! ॥४४॥

अथ—श्रूयते हि पुरा कल्पे, नृणां व्रीहिमयः पशुः ।

येनायजंश्च यज्वानः, पशुकर्मपरायणाः ॥४५॥

ऋषिभिः संशयं पृष्टो, वसुधेदिपतिः पुरा ।

अमश्वमिति मांसं च, प्राह भक्ष्यमिति प्रभो ! ॥४६॥

आकाशान्मेदिनीं प्राप्तस्ततोऽमौ मेदिनीपतिः ।

एवमेव पुनश्चोक्त्वा, विवेश धरणीतलम् ॥४७॥

अथ महाभारते शान्तपर्वणि पाण्डवदाहावसरे—

प्राग् विप्रो मन्दपालस्त्रिदिवभुवमगात्तत्र निष्पुत्र इत्या

पायं नैवान्पायं फलमुत्सपसां बाल्यतो ब्रह्मचारी ।

तत्कृत्वा शार्ङ्गरूपं ह्यनसुतकृतये शार्ङ्गिकायां स्म सुते,

यत्पुत्राणां चतुष्कं प्रणतिभिरमुनाऽमोचि बद्धेस्ततस्तत् ॥४८॥

ते तक्षकमुतोऽध्वसेनः मयश्च सप्तमः कोपि न ।

महाभारते शान्तिपर्वणि—

रंतिदेवनरेन्द्रेण, गोमेषां बहवः कृताः ।

तेषां च ह्यधिरैर्घोरा, प्रावर्त्तत महानदी ॥४९॥

चर्मण्वतीति विख्याता, सा जनेः तीर्यमुत्तमम् ।

तस्याः स्नानेन शुद्धिः स्यान्, मोहस्य ललितं हि तत् ॥५०॥

द्विधा ऋषयः— एके निवृत्तमांसा एकेऽनिवृत्तमांसाः । ये निवृत्त-
मांसास्तेषां दधिमधुमिश्रो मधुपर्कः, ये त्वनिवृत्तमांसास्तेषामभ्यागताय
श्रोत्रियाय महोक्षं वा महाजं वा बत्सन्तरीं वा पचन्तिगृहमेधिनः॥ इतिवेदे ।

महोक्षं वा महाजं वा, पच्यते बत्सन्तरीणि ।

येषां हेतोः क्षत्रियास्ते, ब्राह्मणा वा निगद्यताम् ? ॥५१॥

क्षत्रियाश्चेत्कृतं तेषां, वार्त्ताभिः पापकारिणाम् ।

ब्राह्मणा यदि तत्तेषां, श्लेच्छानां च किमन्तरम् ॥५२॥

नैपधे कलिप्तौ—

अधावत् क्वापि गां वीक्ष्य, हन्यमानामयं मुदा ।

अतियिष्यश्च तां ज्ञात्वा, मन्दं मन्दो न्यवर्त्तत ॥५३॥

गोमेषो नरमेवश्च, अक्षता च कमण्डलुः ।

कलौ पञ्च न विद्यन्ते, देवरः पुत्रकाम्यया ॥५४॥

कन्दमूलफलाहारा, जटिलाः श्वापदोपमाः ।

मांसेन गौरवं तेषां, मौद्गार्धैर्न किं भवेत् ? ॥५५॥

यूपं कृत्वा पशुन् हत्वा, कृत्वा रुधिरकूर्दमम् ।

यद्येवं गम्यते स्वर्गं, नरके केन गम्यते ? ॥५६॥

सर्वेषामेव देवानां, वक्त्रं वैश्वानरो मतः ।

सर्वं पूतमपूतं वा, तेनात्तं तन्मुखे विज्ञेत् ॥५७॥

आहोश्चिन्मन्त्रपूतं यत्, तत्तेषां वदनं विशेषत् ? ।

मन्त्रहीनं तु यद्गुक्तं, तत्किं कर्णादिके पुनः ? ॥ ५८॥

अत्याहाराद्रोगवृद्धि-रिति सत्यापितं वचः ।

घृतस्यात्यशनादर्भि, वदद्भिः कुष्ठसङ्कुलम् ॥५९॥

उक्तं च-अर्गौ आन्याहुतिः सम्य-गादित्पुषुपतिष्ठते ।

आदित्याज्जायते वृष्टि-वृष्टेरन्नं ततः प्रनाः ॥६०॥

एकत्र वृष्टिरिन्द्राच्चापरत्र नृपतेः पुनः ।

वहेः समुद्रात् सूर्याच्च, कुतोऽपि स्यात् न बुध्यते ॥६१॥

बहिरिकान्ततः पूतोऽपवित्रां वेति कथ्यताम् ।

पवित्रोऽन्त्यमगेहात्तद्, द्विजैरादीयने न किम् ? ॥६२॥

अपूतश्चेत् कथं तस्माद्बस्तूनां शुद्धिरुच्यते ?

औषाधिके च पावित्र्ये, माहात्म्यं ज्वलनस्य किम् ? ॥६३॥

अयासौ विप्रगेहस्यः, पवित्रो नेतरः पुनः ।

धूमे दाह्ये च कीलाया-मन्तरं तर्हि दश्यताम् ॥६४॥

विप्रगेहस्थितो नित्यं, तप्यते सर्ववस्तुभिः ।

सुवर्णपुरुषस्तस्मादिःसखावन्नोकथते ॥६५॥

केवलं दृश्यते भस्म, द्वयोरपि हि तत्समम् ।

तत् कथं वणिजां स्पर्शाद्विप्राः क्रोधमवाप्नुयुः ? ॥६६॥

गृहीत्या गुडधेनुं च, तां पृथक् कुर्वतो द्विजाः ।

श्वपचा इव दृश्यन्तेऽधिका वा सर्वमक्षणात् ॥६७॥

युगानामेव मूर्द्धन्यं, कलिं मन्यामहे वयम् ।

धेन्वादीनां वरो यत्र, निषिद्धो द्वितहस्ततः ॥६८॥

नश्यन्तोऽपि रटन्तोऽपि, बलिभिर्दुर्बलाः पुनः ।

हन्यन्ते पशवः पापैः, खादकैर्धर्मकैतवान् ॥६९॥

भारते—एकतः कतवः सर्वे समप्रवरदक्षिणाः ।

एकतो भयभीतस्य, प्राणिनः प्राणरक्षणम् ॥७०॥

इन्द्रियाणि पशून् कृत्वा, येदीं कृत्वा तपोमयीम् ।

अहिंमामाहुतिं कृत्वा, आत्मपदं यनाम्यहम् ॥७१॥

कपापपशुभिर्दुष्टैर्धर्मकामार्थबाधकैः ।

शममन्त्रहृत्तैर्पशं, विवेहि विहितं पुषैः ॥७२॥

ध्यानारणौ जीवकुण्डस्थे, दममारुतदीपिते ।

असत्कर्मसमित्क्षेपै—रग्निहोत्रं कुरुत्तमम् ॥७३॥

व्यासशिक्षा भारतादौ—

श्रूयतां धर्मं सर्वस्वं, श्रुत्वा चैवावधार्यताम् ।

आत्मनः प्रतिवृत्तानि, परेषां न समाचरेत् ॥७४॥

श्रूयतां धर्मसर्वस्वं, भारतादाविदं वचः ।

पशूनानि नियुज्यन्ते; इति मध्ये व्यवस्थितम् ॥७५॥

पशूनानि नियुज्यन्ते, पशूनां मध्यमेऽहनि ।

अधमेवस्य वचनाव्यूनानि पशुभिस्त्रिभिः ॥७६॥

प्रान्तं तु शान्तिकं पर्व, सर्वहिंसाविवर्जकम् ।

प्रयाणां कतमद्वर्ज्यं, सम्यग् ज्ञात्वा निगद्यताम् ? ॥७७॥

आरोग्यं मास्करादिच्छेदित्यसत्यं वचो ध्रुवम् ।

स्वयं गलितपादोऽसौ, कथं कष्टापहो हहा ? ॥७८॥

आकाशकुसुमप्राये, यन्मुक्तिश्च जनार्दनात् ।

सर्वदशोऽवतारैश्च कर्त्तव्यं स्यात्परायणम् ॥७९॥

हुताशनाद् वनप्राप्ति-रपोक्तिर्न घटामटेत् ।

भस्मसात् कुरुते सर्वं - मेतत्सत्यं तु नापरम् ॥८०॥

ईश्वराज्ज्ञानमन्विच्छेद्, युक्तमृक्तं न चागमे ।

स्वयमज्ञानतः पापं; ब्रह्महत्यादि योऽकरोत् ॥८१॥

प्राकृतं हि पिशाचानां, भाषाऽन्यैरभिधीयते ।

कृष्णाद्यैरपि बाल्यत्वे, ह्येतदुक्तं न संस्कृतम् ॥८२॥

ऋषिर्वैराग्यवान् पूर्वं, गगलिर्नाम विश्रुतः ।

प्रविश्य वंशनालान्तस्तपस्तेपे सुदुस्नपम् ॥८३॥

एकदा सरमि स्नान्ती-मुर्वशीं वीक्ष्य देवताम् ।

वीर्यं मुमोच सच्छिद्र-वंशान्तस्तत्र कीचकाः ॥८४॥

पथोत्तरं शनं जाताः, शालास्ते मत्स्यभूभुजः ।

पुराणोक्तिरियं सत्या, मृषा वा तद्विमृश्यताम् ॥८५॥

आयुर्वेदः कथं सत्योऽयवा पौराणिकोक्तयः ?

भाये युग्मात् समुत्पत्तिर्द्वितीये तु यतस्ततः ॥८६॥

वालुकातो वालिखिल्यः, कौशिकः कुशस्तरात् ।

वंशाच्च कीचकशतं, द्रोणः कलशतो मतः ॥८७॥

अगस्त्योऽगस्तिपुष्पाच्च, कुम्भतः शरतो गुहः ।

रामपुत्रः कुशस्तोमाद्, मलाद् गणपतिः पुनः ॥८८॥

गौतमः शरगुल्माच्च, कठिन्याः कठिनो मतः ।

अङ्गुष्ठाच्च मरीचिस्तु, काश्यपः कांस्य (काश) पात्रतः ॥८९॥

हरिण्युदरतः कश्चित्, कश्चित्तिरकोदरात् ।

उलूक्याश्चटिकायाश्च, मत्सिकायास्तयोदरात् ॥९०॥

कोऽपि कर्णात् कोऽपि नेत्रा-दङ्गुष्ठादङ्गलेः पुनः ।

यह्नेर्नेलाङ्गुष्ठाद्वापि, जात एवं निगद्यते ॥९१॥

आयुर्वेदे तु नवभि-र्मासैः सार्वभौमिर्भवेत् ।

क्रमाच्चङ्क्रमणं वाक्य-रदाद्युत्पद्यते मुखे ॥९२॥

एवं मनद्वये दृष्टे, मोहश्चित्ते प्रजायते ।

युक्तायुक्तं विमृश्योच्चैरेकत्र स्थीयतां स्थिरैः ॥९३॥

जलात्सञ्जायते शुद्धि-ज्वलनाच्च विशेषतः ।

उभयोर्योगनश्चोष्णं, जले पूतं कथं नहि ? ॥९४॥

यत्र उक्तं गीतायाम्—

आपः स्वभावतो मेध्याः, किं पुनर्वह्नितापिताः ।

तस्मात् सन्तः प्रशंसन्ति, शुद्धिरुग्णेन वारिणा ॥९४॥

जलाधारे चर्मचये, जले क्षिप्तं विशुद्धये ।

स एव तु कथं शुद्धः, सम्यग्रीत्या विचिन्त्यताम् ॥९६॥

जले जलचैरजुष्टं, तथैव स्यञ्चारिभिः ।

दृष्ट्वा प्रत्यक्षतोऽपूतं, पवित्रं मन्यते कथम् ? ॥९७॥

जलाधारे पयोऽदुष्टं, बत्सपीतं तथा पयः ।

भृङ्गाघ्रातं तथा पदमं, नैवापूतं क्वचिद्भवेत् ॥९८॥

बहमानं कराघातं, षटीयन्त्रेण ताडितम् ।

नवभाननमस्यं तु, पवित्रं नीरमुच्यते ॥९९॥

जलाधारे पयोऽदुष्टमिति वाक्यबलाद्गहो ! ।

विदुष्वं स्पेच्छया स्नानं, कुरुष्वं शौचपावनम् ॥१००॥

सुप्तसर्गाद्भवेत् पूतं, कुसंसर्गादिपावनम् ।

पानीयमिति तत्त्वयक्त्वाऽऽग्रहं शृणुत मद्वचः ॥१०१॥

ईशसम्पर्कतः शुद्धां, कश्मलामिति भस्मतः ।

कथमेकान्ततः पूतां, गङ्गां वदत दुर्धियः ॥१०३॥

त्रयीतेजोमयो भानुः, समस्तं तत्करैः शुचि ।

जल्पन्तोऽप्येवमाहारं, रात्रौ कुर्वन्ति दुर्धियः ॥१०३॥

भारते उक्तम्—

जलानि यानि जाह्नव्याः, सर्वपापहराणि वै ।

तान्येव हविराण्याहु-रस्तं याते दिवाकरे ॥१०४॥

ये रात्रौ सर्वदाऽऽहारं, वर्जयन्ति सुमेधसः ।

तेषां पक्षीपवासस्य, फलं मासेन जायते ॥१०१॥
तत्रैव—मद्यमांसाशनं रात्रौ, भोजनं कन्दभक्षणम् ।

ये कुर्वन्ति वृथा तेषां, तीर्थयात्रा जपस्तपः ॥१०६॥
वृथा एकादशी प्रोक्ता, वृथा जागरणं हरेः ।

वृथा च पौष्करी यात्रा, कृत्स्नं चान्द्रायणं वृथा ॥१०७॥
चतुर्मासे तु सम्प्राप्ते, रात्रिभोज्यं करोति यः ।

तस्य शुद्धिर्न विद्येत, चान्द्रायणशतैरपि ॥१०८॥
श्रीहेमाचार्यैरप्युक्तम्—

पयोदपटलच्छन्ने, नाश्रन्ति रविमण्डले ।

अस्ते गते तु भुञ्जाना, अहो ! भानोः सुसेवकाः ॥१०९॥
स्नानाद्यं वर्ज्यते यत्र, तथा बद्धेऽथ तर्पणम् ।

देवपूजार्चना दानं, मुन्यते तत्र किं निशि ? ॥११०॥
दिवसस्य द्विजातीनां, सार्द्धं यामद्वये गते ।

भोजनं कथ्यते शास्त्रे, न तदूर्ध्वं न मध्यतः ॥१११॥
एकस्मिंश्च, सहस्रांशौ, द्विवेले मुन्यते कथम् ? ।

खादकैरिति जल्पद्भि—र्यामिनीभोजनं कृतम् ॥११२॥
चन्द्रमा मनसो जात, उतान्येर्वाऽग्निनेत्रतः ।

वयं तत्त्वमजानानाः, पृच्छामः कथ्यतां कृतः ? ॥११३॥
वेदोक्त मतिनारेण, परिणीता सरस्वती ।

'मतिनारः सरस्वतीमुपयेमे' पुराणे च पृनर्देवी, विधूता च दधीचिना ॥११४॥
वासवदत्तायामादावेप प्रबन्धोऽस्ति—

मुञ्जतस्तस्यं भोगांश्च, जातः सारस्वतः सुतः ।
तत्पितुर्भ्रातृतनयो, वत्सो नाम महागुनिः ॥११५॥

ग्रन्थेषु पौरुषेयेषु, पुरुषोत्तमबहुधा ।
अनश्रुत्या कुमारी च, किं तथ्यमिह दृश्यताम् ॥११६॥

तथा नैपथे एकादशे स्वर्गे—
 देवी पवित्रितचतुर्भुजामभागा, वागाऽऽप्यत्पुनरिमां गरिमाभिरामाम् ।
 भस्मारिनिष्कृपकृपाणसनापशणेः, पाणिप्रहादनुगृहाण गणं गुणानाम्
 ॥११७॥

तथा च खण्डप्रशस्तौ —

कीर्तिस्ते नृप ! दूतिका सुररिपोरङ्कस्यिनां भारती,
 मां निर्हेत्य ददौ तनेति गिरिशोऽभूदङ्गनारीधरः ।

ब्रह्माऽभूच्चतुराननः सुरपतिश्चक्षुःसहस्रं दधौ,
 स्कन्दो मन्दमतिश्चकार न कास्पर्शं श्रियः शङ्कितः ॥११८॥

पूर्वस्यामुदयी भानुः, प्रासादे पूर्वतो मुखे ।

यात्रा च प्रथमं यामे, नतिः कल्प विधीयताम् ? ॥११९॥
 इदं तीर्थमिदं तीर्थं, ये भ्रमन्ति तमोवृताः ।

आत्मतत्त्वममानन्तः, हृद्यन्ते ग्रहिला इव ॥१२०॥
 तीर्थं तीर्थं भ्रमन्तीह, यस्य दर्शनवाञ्छया ।

वमन्नपि हि देशोऽमौ, देवो द्रष्टुं न शक्यते ॥१२१॥
 उक्तं च— तीर्थानामष्टपष्टिर्या, प्रोक्ता स्मृतियु भारत । ।

ततो मागीरथी श्रेष्ठा, ततोपि जननी मता ॥१२२॥
 व्यासेनापि हि तीर्थेषु, परं तत्त्वमपरयता ।

सवित्री परमं तीर्थं, यदुक्तमैहलौकिकम् ॥१२३॥
 यदुक्तम्—पितृमातृसहस्राणि, पुत्रदारशतानि च ।

भवे भवे मनुष्याणां, को वा नैकस्य बान्धवः ? ॥१२४॥
 यतो भागवतेऽप्युक्तम्—

अटन्तु हन्त ! ते शैला—नुपलानर्चयन्तु च ।

निम्नगासु निमज्जन्तु, नाथ । येभ्यः पृथग्भवान् ॥१२५॥
 तक्षादितीर्थैस्तु कृतानसत्यैः, पापाणमृदात्मर्याश्च देवान् ।

भ्रमन्ति ये मावथ ! निन्दकास्ते, पूर्णः सदानन्दमयो हि विष्णुः ॥१२६॥

आकाशपाशशुक्रबन्धममानभावा, विप्रो गृही यतिरनस्य इति प्रवादः ।
आनन्दबोधननुके मयि प्रसि नित्ये, मोहो महानयमहो । महदिन्द्रजाष्टम्

॥१२७॥

मनो विना न कौऽप्यस्ति, देवता भुवनत्रये ।

कल्पितं मनसा यद्य, तदन्यदपि देवता ॥१२८॥

यतः—वाणी विद्या धनं लक्ष्मीः, स्त्रीवाञ्छा मकरध्वनः ।

लाभो लम्बोदरधेति, सर्वाः कल्पितमूर्तयः ॥१२९॥

व्यासेनापि उक्तम्—

आत्मा नदी संयमतोयपूर्णा, सन्यावहा शीघ्रनदा दयोर्मिः ।

तत्राभिपेक्षं कुरु पाण्डुपुत्र !, न धारिणा शुद्धचति चान्तरात्मा ॥१३०॥

विष्णुरूपं मगदिदं, तथा शिरमयं परे ।

गन्तुं स्यातुं तत्र भोक्तुं, तद्रक्तानां न युज्यते ॥१३१॥

एका मूर्तिस्त्रयो भागाः, सत्यं स्याद् यदिदं वचः ।

नैशा नमन्ति किं विष्णुं ?, हरेर्भक्तास्तु नो शिवम् ? ॥१३२॥

लिङ्गमीशस्य पूज्यं स्या—दुत मूर्त्यन्तरं पुनः ।

लिङ्गं चेत् किं न सा मूर्तिर्या पूर्वमभवत् ततः ॥१३३॥

देहे भवन्तु वक्त्राणि, पद्मपाणि न कौतुकम् ।

लिङ्गे तु पद्म वक्त्राणि, तदाध्ययमहो ! महत् ॥१३४॥

स्यानस्यते महेशस्य, लिङ्गेऽमृत्युवक्त्रता ।

पतिते वाहितं सन्देहं, सम्यग् ज्ञात्वा निगद्यताम् ॥१३५॥

आद्ये तु जह्वया रुद्धे, नावकाशः क्वचिद्रवेद् ।

पतिते चेतनाऽभावात्, कुतोऽमृद्वक्त्रसम्भवः ॥१३६॥

सर्वेषामेव देवानां, मूर्तिद्वारेण वेश्यते ।

अपद्वारेण चेशस्यं, कारणं तद्विचार्यताम् ॥१३७॥

वद्विषैसति तत्रेवं, मूर्त्तौवीशस्य विधत्तं ।

लिङ्गस्य दृश्यमानस्य, प्रणामः किं पराद्भुवः ? ॥१३८॥

अप्रस्ताव इति ज्ञान्वा, चेत् पार्श्वे क्रियते नतिः ।

युगान्तं तत्र निरतः, फले किं दास्यते शिवः ॥१३९॥

यादृशो जायते देव-स्तादृशी घूपवेलिका ।

ईशस्य यादृशी मूर्तिः, प्रणामस्तादृगेव हि ॥१४०॥

न शिवो बलवान् किन्तु, तपो हि बलवत्तरम् ।

पश्यतां यद्बलाद् गौर्यां, शिवक्षके स्वकिङ्करः ॥१४१॥

उक्तं च कुमारसम्भवे—

अद्यप्रमृत्यवननाङ्गि । तत्रास्मि दासः,

क्रांतस्तपोभिरिति वादिनि चन्द्रमौली ।

अहाय सा नियमत्रं क्लममुत्पन्नं,

हेशः फलेन हि पुनर्नवतां विचते ॥१४२॥

सर्वेषामपि देवानां, कन्दर्पो बलवत्तरः ।

येन नाट्यं शिवो देवो, दग्धेनापि हि कारितः ॥१४३॥

कुमारसम्भवे—

पशुपतिरपि तान्यहानि कृच्छ्रा-दग्मयदद्रिसुनासमागमोत्कः ।

कमपरमवशं न विप्रकुर्युर्विभुमपि तं यदमी स्पृशन्ति भावाः ॥१४४॥

पुनस्तत्रैव उक्तम्—

समदिवसनिशीपं सङ्घिनस्तत्र शम्भोः,

शतमगमदृत्नां ज्ञापमेका निशेव ।

न च विषयसुखेषु च्छिन्नतृष्णो बभूव,

न्वलन इव समुद्रान्तर्गतस्तज्जलौघैः ॥१४५॥

बहिना क्षोभितः पश्चादपि वीर्यं मुमोच सः ।

तन्मुखे तेन च त्यक्तं, गङ्गायामसहिष्णुना ॥१४६॥

स्नान्तीनां तत्र सरिति, प्रविष्टं कृत्तिकोदरे ।

पद्मिर्भोगैः(मसैः) सुतो जातः, स पद्मस इति स्मृतः ॥१४७॥

नानाविगोपकैरेवं, सुतः सम्पूर्णतां गतः ।

तेनापि षष्टिदिवसे, तारकाख्यो निपातितः ॥१४८॥

पालकः कथ्यते विष्णुः, प्रत्यक्षं शत्रुरूपभाक् ।

बलिना सुखितं लोकं, यो न सेहे ह्यमर्षणः ॥१४९॥

प्रलयस्थितिसर्गाणां, हेतुर्देवत्रयी मता ।

ज्ञानं च समभूतस्य, न वेति प्रतिपाद्यनाम् ॥१५०॥

ज्ञानं चेत्तर्हि दैत्याली, स्वानर्थाय कथं कृता ? ।

पालिता संहता चेति, पश्यतां बालवल्गितम् ॥१५१॥

नग्नाचार्यप्रवेशाभो, देवत्रितयमेलकः ।

एकस्य मुख्यता कार्य-योगादन्यस्य लाघवम् ॥१५२॥

एकैव मूर्त्तिविभेदे त्रिधामौ, न वाक्यमेतद् घटनामुपैति ।

हरेर्विश्वेर्न पुरा विवादो, वृद्धत्वहेतोर्भक्ताश्रुतः किम् ? ॥१५३॥

पुराणे श्रूयते नार्यः, पूर्वमासन्निरर्गलाः ।

ये ताभिस्तनया जाता-स्ते कस्य कुलदीपकाः ॥१५४॥

क्षयाहं कस्य कुर्वन्तु ? , यच्छन्तु च जलाञ्जलिम् ? ।

श्राद्धं च कस्य वै नित्यं ? , विचार्यायैर्निगद्यताम् ॥१५५॥

औद्दालकेः श्वेतकेतो-र्ये पूर्वमभवन् द्विजाः ।

स्वैरिणीभिश्च ये जाताः, कस्तेषां कुलजो मदः ? ॥१५६॥

यतो भारते—

अनावृताः स्ववर्णेषु, सर्वसाधारणाः पुरा ।

नार्यो बभूवुर्निर्वैरो, यतः सर्वोऽभवज्जनः ॥१५७॥

औद्दालकेः श्वेतकेतुर्विजने वीक्ष्य मातरम् ।

करेण नेतुमाष्ट्या-मपूर्वेण द्विजन्मना ॥१५८॥

कुपितो विदधे स्त्रीणा-मेकपत्नीव्रतस्थितिम् ।

पत्युश्च शासनात्तासां, न दोषः परसङ्गमे ॥१५९॥

भर्तुः कल्माषपादस्य, दमयन्ती पुरा सती ।

आङ्गया तनयं लेभे, वशिष्ठादशमकाभिधम् ॥१६०॥

एषा पाण्डोः शिक्षा कुन्तीप्रतिश्लोकः ॥४॥

उक्तं च दर्पदलने—

अनादाविह संसारे, दुर्वारे मकरध्वजे ।

कुले च कामिनीमूले, का जातेः परिकल्पना ! ॥१६१॥

कुलस्य कमलस्यैव, मूलमन्विष्यते यदि ।

दोषपङ्कप्रसक्तोऽन्तस्नदवश्यं प्रदृश्यते ॥१६२॥

एकश्चेत् पूर्वपुरुषः, कुले यन्वा बहुश्रुतः ।

अपरः पापकृन्मुखः, कुले कस्यानुवर्तते ॥१६३॥

कुलाभिमानाभरणस्य माता, पिनामही वा प्रपिनामही वा ।

योपित् स्वभावेन यदि प्रवृत्ता, तदेष दोषः कुलमूळकायः ॥१६४॥

कुलभिमानः कस्तेषां, जवन्यस्यानमन्मनाम् ।

कुले कुलदूषा येषां, नयन्या निम्नगा स्त्रियः ॥१६५॥

नैषधे—शुद्धिर्नशब्दयो शुद्धौ, पित्रोः पित्रोर्यदेकदाः ।

तदनन्तकुला दोषा—ददोषा जातिरस्ति का ? ॥१६६॥

कुलाभिमानिभिर्वार्ता, छन्दोदेवस्य न श्रुता ।

यस्यां च श्रुतमात्रायां, प्रयाति कुञ्जो मदः ॥१६७॥

पुरा हि नारदस्याग्रे, द्रौप्या सत्यपद्यकम् ।

यदास्यायि तदेवापि, श्रुनमप्यश्रुतीकृतम् ॥१६८॥

यतः—सुरूपाः पद्म योद्धारः, पाण्डवाः पतयो मम ।

तथापि कुस्ते वाञ्छा, मनः षष्ठेऽपि नारद । ॥१६९॥

रहो नास्ति क्षणो नास्ति, नास्ति प्रार्थयिता नरः ।

तेन नारद ! नारीणां, स्तीत्वमुपमायते ॥१७०॥

सुरूपं पुरुषं दृष्ट्वा, पितरं भ्रातरं सुतम् ।

मनश्चरति नारीणा—मेतत्सत्यं हि नारद । ॥१७१॥

नारीणां न प्रियः कश्चि—न च द्वेष्योऽपि कश्चन ।

गावस्तृणमिवारण्ये, निवत्सन्ति नवं नवम् ॥१७२॥

अग्निमुण्डसमा नारी, घृतमुण्डसमो नरः ।

तेन नारद । नारीणां, संयोगं परिवर्जयेत् ॥१७३॥

वेदस्मृतिप्रराणेषु, धृत्या स्त्रीणां कुशीलताम् ।

अनुभूय स्वयमपि, मदे कुर्वन्ति किं मदाः ॥१७४॥

अनादावत्र संसारे, तिस्रः सार्द्धाः पतिव्रताः ।

शेषास्तद्विपरीतास्तु, कः कुलस्य कदाग्रहः ? ॥१७५॥

यतः सप्तर्षिभिः प्रोक्तम्—

उच्छिद्रूतानि पतितानि, पतितान्युच्छिद्रूतानि च ।

कुलाध्ययनवृत्तानि, मया दृष्टान्यनेकशः ॥१७६॥

अधीत्य चतुरो वेदान्, साङ्गोपाङ्गान् सञ्चक्षणान् ।

शुद्रात् प्रतिग्रहं कृत्वा, खरो भवति ब्राह्मणः ॥१७७॥

खरो द्वादशजन्मानि, पष्टिजन्मानि, शूकरः ।

ध्वानः सप्ततिजन्मानि, इत्येवं मनुरग्रवीत् ॥१७८॥

प्रकृत्या कर्मणा चापि, द्विधाः शुद्राः प्रकीर्त्तिताः ।

कर्मणा वणिजः शुद्राः, प्रकृत्या वा निगद्यताम् ॥१७९॥

शुद्राश्च कुर्वतां वैश्यान्, वैश्यान् शुद्रान् प्रकुर्वताम् ।

अपूर्वं सृष्टिकर्तृत्वं, गूर्जरग्राह्विजन्मनाम् ॥१८०॥

प्रत्यसं कारवश्चौराः, स्वर्णकारादयो मताः ।

वैश्यास्ते हेतुना केन, शुद्राश्च वणिजः कथम्? ॥१८१॥

भारते—वैश्यस्य सततं घर्मः, पाशुपाल्यं कृषिस्तथा ।

अग्निहोत्रपरिस्पन्दो—ऽवेदाध्ययनमेव च ॥१८२॥

वणिजां सत्पथस्यान—मातिथ्यं प्रशमो दमः ।

विप्राणां स्वागतं त्यागो, वैश्यघर्मः सनातनः ॥१८३॥

तिलान् गन्धान् रसांश्चैव, विक्रीणीत न वै क्वचित् ।

वणिकूपयसमासीनो, वैश्यः सत्पथमावसन् ॥१८४॥

भीष्मवाक्यम्—

पूर्वैः स्थानानि दत्तानि, द्विजानां वासहेतवे ।

तत्रिर्वाहकृतो वैश्याः, शूद्रा वा सम्पशुच्यताम् ॥१८९॥

यदि शूद्रास्ततस्तेषां, ग्रहणात्पतिना द्विजाः ।

वैश्या वा तर्हि तद्वैश्याः, शूद्रत्वं कथमर्जितम् ॥१८९॥

अथ—त एव शूद्रा ये जैनाः, कदाचिदिति वो मतिः ।

तर्हि ये पवतां मत्ता-स्तेषां वैशमसु मुन्यताम् ॥१८७॥

तथा च-भारते शिवां गौरीं प्रत्याह—

शूद्रानं गर्हितं देवि ।, दिवि देवैर्महात्मभिः ।

पितामहमुत्तोत्सृष्टं, प्रमाणमिति मे मतिः ॥१८८॥

ये शूद्रार्थमुदादाय, अग्निहोत्रमुपासते ।

ऋत्विजोऽपि हि शूद्रास्ते, ब्राह्मणादिषु गर्हिताः ॥१८९॥

न यज्ञार्थं क्वचिच्छूद्रा-द्विप्रो भिक्षेत कुत्रचित् ।

यजमानो हि भिक्षित्वा, चाण्डालः प्रेत्य नायते ॥१९०॥

शूद्रादादाय निर्वापं, ये पचन्ति द्विजातयः ।

ते यान्ति नरकं घोरं, ब्रह्मणेजोविकर्मिणाः ॥१९१॥

शूद्रानं शूद्रसम्पर्कं, शूद्रेण च सहासनम् ।

शूद्रान्जानागमो वापि, स्वर्गस्यमपि पातयेत् ॥१९२॥

शूद्रालेनावशेषेण, मठे यो म्रियेद् द्विजः ।

आहिताग्निस्तया यन्वा, स शूद्रमतिभाग्भवेत् ॥१९३॥

पुनस्तत्रैव—

एकवर्णमिदं सर्वं, पूर्वमासीद्युधिष्ठिर ।

क्रियाकर्मविभेदेन, चातुर्वर्ण्यं व्यवस्थितम् ॥१९४॥

पुनः श्रूयते च—

प्रविष्टे भैरवीचक्रे, सर्वे वर्णा द्विजातयः ।

उत्थिते भैरवीचक्रे, सर्वे वर्णाः पृथक् पृथक् ॥१९५॥

शूद्रोपि शीलसम्पन्नो, गुणवान् ब्राह्मणो भवेत् ।

ब्राह्मणस्तु क्रियाहीनः, शूद्रापत्न्यसमो भवेत् ॥१९६॥

सद्यः पतति मांसेन, छासया लवणेन च ।

श्र्यहेण शूद्रीभवति, ब्राह्मणः क्षीरविक्रयी ॥१९७॥

सर्वजातिषु चाण्डालाः, सर्वजानिषु ब्राह्मणाः ।

ब्राह्मणेष्वपि चाण्डालाश्चाण्डालेष्वपि ब्राह्मणाः ॥१९८॥

असच्छूद्रा अशूद्राश्च, कल्पनेयं कृता वृथा ।

ग्रन्थे तद्व्यञ्जनेऽपि, क्वापि सन्दर्श्यतां ततः ॥१९९॥

यतः—न क्षत्रियैर्भाति पुरं मनोज्ञं, न ब्राह्मणैः कारुणैर्धनैर्न ।

तदेव रम्यं नृपतिः स एव, महाननो यत्र वसत्यनन्तः ॥२००॥

भारते—न योनिर्नापि संस्कारो, न श्रुतिर्नापि सन्ततिः ।

कारणानि द्विमत्वस्य, वृत्तमेव तु कारणम् ॥२०१॥

ब्रह्मस्वभावः कल्याणि !, समः सर्वत्र दृश्यते ।

निर्भलं सकलं ब्रह्म, यत्र तिष्ठति स द्विजः ॥२०२॥

न दर्भञ्चप्रपाणिस्तु, न कमण्डलुसूचितः ।

न धौतवसनं विभ्रज्जातो नग्नस्तु केवलम् ॥२०३॥

ब्रह्मवीजं तद्राप्यासीत्, संस्काराश्च नतिः पुनः ।

कथमेतदुक्तं वाक्यं, ब्रह्मवीज ! नमोऽस्तु ते ॥२०४॥

ब्राह्मणा मुखतो जाता, ब्राह्मण्यस्तु कुनोऽभवन् ।

यद्येकत्र तनो यामिः, सङ्गस्तेषां न युज्यते ॥२०५॥

चेत्पृथग्वर्णसम्भूतास्ततोऽभूद्वर्णमङ्करः ।

वर्णसङ्करजातानां, ब्राह्मण्यं गतमेव वै ॥२०६॥

ये नीचस्थानतो जाता, योनौ कुर्वन्तु ते रतिम् ।

ये पवित्रान्मुखाज्जाता-स्तेषां तत्र रतिं कुतः ? ॥२०७॥

एकस्मात् स्थानतो जन्मक्रियाः पृथगादिकाः समाः ।

पश्चात् तन्नुत्रयोत्क्षिप्ते, द्विजोऽहमिति किं मदः ? ॥२०८॥

वेदाहर्हा ब्राह्मणाः केन, ब्राह्मण्यस्तु कुतो नहि ? ।

ताभिर्नातास्तु ये तेषां, वेदानां योग्यता कुतः ? ॥२०९॥

वेदान्तेऽप्युक्तम्—

ब्राह्मणस्य च देहोऽयं, नोपभोगाय जायते ।

इह ह्येशाय महते, प्रेत्यानन्तसुखायने ॥२१०॥

शौचाचाररता विप्रा, बन्धुभ्योऽपि स्पृशन्ति न ।

मन्यन्तस्तातसन्देहं, कुलान्माद्यन्ति चाधिकम् ॥२११॥

द्विनानां लक्षणं ब्रह्म, तच्च क्वापि न दृश्यते ।

ततस्तेन विहीनानां, ब्राह्मण्यं नामधारकम् ॥२१२॥

उक्तं च भारते—

मृगो दाहमयो यद्वद्, यद्वचर्ममयो गजः ।

ब्राह्मणस्तु क्रियाहोनस्तथा वै नामधारकः ॥२१३॥

ब्राह्मणो ब्रह्मचर्येण, यथा शिल्पेन शिल्पिकः ।

अन्यथा नाममात्रं स्या-दिन्द्रगोपककीटवत् ॥२१४॥

तत्रैव सर्पप्रश्ने—

विद्धि भोगीन्द्र ! तं शूद्रं, यो रौद्रश्चारुवृत्तमुक् ।

दुर्वृत्ता यान्ति शूद्रत्वं, त्रिवेदवेदिनोऽपि हि ॥२१५॥

तथा—सत्यं शौचं तपः शौचं, शौचमिन्द्रियनिग्रहः ।

सर्वभूतदया शौचं, जलशौचं च पञ्चमम् ॥२१६॥

मुक्त्वा शौचचतुष्कं च, द्विनैः पञ्चममाहृतम् ।

स्नानाद्वाचमनाच्छुद्धिं, प्रकुर्वद्दिदिने दिने ॥२१७॥

यत उक्तम्—

मृदो भारसहस्रेण, जलकुम्भशनेन च ।

न शुद्धयन्ति दुराचाराः, स्नातास्तीर्यशतैरपि ॥२१८॥

कामरागमदोन्मत्ता, ये च खीवशरर्तिनः ।

न ते जलेन शुद्धयन्ति, स्नातास्तीर्यशतैरपि ॥२१९॥

नोदकहृत्त्रिणाश्रोऽपि, स्नात इत्यभिधीयते ।

१० स स्नातो यो व्रजस्नातः, स ब्राह्मभ्यन्तर शुचिः ॥२२०॥

तत्र तत्र कुरक्षेत्रं, तत्र तत्र त्रिपुष्करम् ।

निगृहीतेन्द्रियग्रामो, यत्रोपविशते मुनिः ॥२२१॥

संवत्सरेण यत्पापं, कुरुते मत्स्यबन्धकः ।

एकाहेन तदाप्नोति, अपतूनलसद्ग्रही ॥२२२॥

उक्तं शिवधर्मोत्तरे—

लुतास्यतन्तुगलितैकचिन्दौ सन्ति जन्तवः ।

सूक्ष्मा भ्रमरमानास्ते, नैव मान्ति त्रिविष्टये ॥२२३॥

स्मृतावप्युक्तम्—

विंशत्यङ्गुलमानं तु, त्रिंशदङ्गुलमायतम् ।

तद्वर्षं द्विगुणोऽकृत्य, दयावान् गालयेज्जलम् ॥२२४॥

तस्मिन् वस्त्रे स्नियान् जीवान्, स्यापयेज्जलमध्यतः ।

एवं कृत्वा पित्रेत्तोयं, स याति परमां गतिम् ॥२२५॥

यः कुर्यात् सर्वकार्याणि, वस्त्रपूतेन वारिणा ।

स मुनिः स महासाधुः, स योगी स महाव्रती ॥२२६॥

चित्तं रागादिभिः शुद्धं, वचनं सत्यभाषणैः ।

ब्रह्मचर्यादिभिर्गात्रं, शुद्धो गङ्गां विनापि सः ॥२२७॥

परदारपरद्रोहपरद्रव्यपराङ्मुखः ।

गङ्गाप्याह कुतोऽप्येत्य, मामयं पावयिष्यति ॥२२८॥

जङ्गमं स्यावरं चैव, द्विविधं तीर्थमुच्यते ।

जङ्गमं ऋषयस्तीर्थं, स्यावरं तैर्निषेवितम् ॥२२९॥

उक्तं च भारते—

ज्ञानपालिपरिक्षिप्ते, ब्रह्मचर्यदयाम्भसि ।

स्नात्वाऽतिविमले तीर्थे, पापपङ्कापहारिणि ॥२३०॥

ध्यानाग्नौ जीवकुण्डस्ये, दममारुतं दीपिते ।

असत्कर्मसमित्क्षेपैरग्निहोत्रं कुरुत्तमम् ॥२३१॥

अगाधे विमले शुद्धे, सत्यशीलशमे हृदि ।

स्यात्तव्यं भङ्गमे तीर्थे, ज्ञानार्जवदयापरैः ॥२३२॥

आचारवस्त्राद्यलगाहितेन, सत्यप्रसन्नक्षमशीतलेन ।

ज्ञानाम्बुना स्नाति च यो हि नित्यं, किं तस्य भूयात् सलिलेन कृत्यम् ?

॥२३३॥

न मृत्तिका नैव जलं, नाप्यग्निः कर्मशोधनम् ।

शोधयन्ति बुधाः कर्म, ज्ञानध्यानतपोजलैः ॥२३४॥

एकेऽश्नन्ति सदा मामं, प्रस्तावादपरेऽपि च ।

स्वं स्वं ब्राह्मणं प्रशंसन्ति, केषां कर्मानुगम्यताम् ॥२३५॥

तथाच—एकस्तु जलहारी स्याच्चेत्यावमरिकः परः ।

पुरोहितश्च व्यासश्च, पञ्चमो गणकः स्मृतः ॥२३६॥

प्रथमश्च द्वितीयस्तु, कर्मकृद् द्वयमुच्यते ।

व्यासस्तु क्षणकारी स्यात्, शास्त्रे सूर्यस्य का गतिः ? ॥२३७॥

उक्तं च—ग्रामकुटुम्बयो मासान्, माठापत्यं दिनत्रयम् ।

शीघ्रं नरकराञ्छा. चेद्, दिनमेकं पुरोहितः ॥२३८॥

राज्ञि राष्ट्रकृतं पापं, राज्ञः पापं पुरोहिते ।

भर्तारि स्त्रीकृतं पापं, शिष्यपापं गुरौ भवेत् ॥२३९॥

गणकस्तिथिवारादेर्मुहूर्तस्य च सूचकः ।

धर्मोपदेशकश्चैव, कतमस्तन्निगद्यताम् ? ॥२४०॥

पुराणं मानवो धर्मः, इति वाक्यं हि कामधुक् ।

द्विजानामन्यया हेतौ, क्रियमाणे किमुत्तरम् ॥२४१॥

पुराणं मानवो धर्मः, साङ्गो वेदश्चिकित्सितम् ।

आज्ञासिद्धानि चत्वारि, न हन्तव्यानि हेतुभिः ॥२४२॥

जन्मेनयनरेन्द्रेण, सन्देहत्रितयं कृतम् ।

पाप्मना तेन तदेहे, मण्डलत्रितयं स्थितम् ॥२४३॥

भयमेवं समुत्पाद्यं, जन्मेजयनिदर्शनात् ।

स्वैरं विप्रा विलसत, हेत्वातङ्कविवर्जिताः ॥२४४॥
विष्ठाशी सर्वदा पृतः, काकः केन गुणेन च ।

द्विजैः पवित्रं मन्वानैर्भोज्यादौ पूज्यते सदा ॥२४५॥
वैश्वदेवस्य देवानां, पितृणां पुनश्चणे ।

काकस्य दीयते पङ्क्तिरपवित्रस्य किं द्विजैः ? ॥२४६॥
कथयन्ति मुखे शौचं, संस्कारेष्वखिलेष्वपि ।

गृह्णन्ति कोरवस्त्राणि, मासाहसखगोपमाः ॥२४७॥
नित्यं शुद्धः कारुहस्तः, पण्यं यच्च प्रसारितम् ।

ब्रह्मचारिगतं भैक्ष्यं, सर्वं मेध्यमिति स्मृतिः ॥२४८॥
अशक्यपरिहार्येऽर्थे, द्विजानामेवमुत्तरम् ।

ब्राह्मण्या भाण्डमुत्क्षिप्तं, परिवेषणहेतवे ।

तत्स्पृष्टमपि न त्याज्यं, यावद्भूमौ न मुच्यते ॥२४९॥
भूमिमुक्तं तदैव स्यात्, तद्भाण्डं त्याज्यमेव हि ।

एतावदपवित्रा भूर्वाह्मणी तु सदा शुचिः ॥२५०॥
भोजनावसरे विप्राः, पृथगासनसंश्रिताः ।

मुञ्जानाः स्वं स्पृशन्तोपि, भूमेर्योगाच्च दूषिताः ॥२५१॥
यद्येवं-गोमयेनोपलिप्ता भूः, शुद्धा स्यादिति निश्चयः ।

एकत्रैलं विलिप्यैषा, मुच्यते किं पुनः पुनः ? ॥२५२॥
अय-यथा प्रक्षालितं वस्त्रं, पवित्रं मन्यते द्विजैः ।

तद्वत् स्वयं कृतं भाण्ड- मपि नादीयते कथम् ? ॥२५३॥
कुलालः शूद्र एव स्यात्, तेन पक्वं स्ववह्निना ।

विप्रैः पवित्रं मन्वानैर्भाण्डमादीयते कथम् ? ॥२५४॥
ब्राह्मणानां हि भाण्डस्यं, पूतमन्नं तदप्यहो ।

अपूतं वणिजां दृष्टि-गोचरे स्यात् समागतम् ॥२५५॥

तत्यान्यमेवं विप्राणां, भोक्तुं नो युन्यते क्वचिन् ।

अन्नस्य च व्यवस्थैषा, कूपस्याज्यस्य का कथा ? ॥२१६॥

श्रूयते च-नीली पट्टे नले तके, चित्रा गौर्ल्लेच्छमन्दिरे ।

भिक्षान्नं पद्मगज्यं च, पवित्राणि युगे युगे ॥२१७॥

अपूर्णां गुलिकां प्राहुः, पुनः पट्टस्यितां नहि ।

युक्तं च शुद्धयतं हत्या, हत्यया मिलिता सती ॥२१८॥

सत्रियाणां च वैश्यानां, शूद्राणां माण्डतो द्विनैः ।

तत्रमादीपते तस्मिन्, पशवमर्घं न शृण्वे ॥२१९॥

कोरमन्नं सदा पूतं, पानीयं न्वलनोपि च ।

श्रयाणां योगतः सिद्धं, द्रूप्यं तत्र कथमुच्यते ? ॥२२०॥

घृतयोगाच्च भाण्डस्य, पूतत्वं आयते ध्रुवम् ।

तदा चाण्डालभाण्डस्यं, घृतमादीपते न किम् ? ॥२२१॥

बहुमणा विहितां सृष्टिं, प्राहुर्वेदविशारदाः ।

ते त्वसद्भृत्यास्ततस्तंतु, कनमः सृष्टिकारकः ? ॥२२२॥

एकार्णवे समुत्तरे, यदेको नाभिसम्भवः ।

अपरे तु कथं जाताः, कथमेकश्च कथ्यते ॥२२३॥

प्रादुरासन् कुतो वंदाः, कनमो हंसवाहनः ? ।

कनमः पद्मवक्त्रोऽभूत्, कतमश्चतुराननः ? ॥२२४॥

भारती तनया कम्प !, गायत्री कम्प पत्न्यभूत् ?

अपून्यः कतमो मातः ? कतमाहूर्णसम्भवः ? ॥२२५॥

कनमाद्वालिलिल्यास्ते, भारती को ह्यकामयत् ? ।

दक्षः प्रजापतिः कस्मान् ?, मरीचिस्तु कुतोऽभवत् ॥२२६॥

इयं हि लक्षणश्रेणिः, सर्वेषां च समा मता ।

एकस्य वा तदन्येषां, लक्षणं किञ्चिदुच्यताम् ? ॥२२७॥

शिवशक्तेः समायोगात्, केपि सृष्टिं विदुः परे ।

कुञ्जिकारूपभाषाय, शक्त्या सृष्टिं तथैकया ॥२२८॥

उत्पत्तौ बालिखिल्यानां, कां शक्तिः परिकल्पिता ? ।

॥ २६९ ॥ तथा द्रोणसमुत्पत्तौ, द्वयोर्योगः कथं कृतः ? ॥ २६९ ॥

महाभारते शान्तिपर्वणि पितामहं धर्मपुत्रः पृच्छति,—

शतायुर्वै पुरुषः, शतवीर्यः शतेन्द्रियः ।

कस्मात् त्रियन्ते पुरुषाः बाला इति पितामह ! ॥ २७० ॥

शतायुर्वै पुरुष, इति वेदवचो ध्रुवम् ।

दश वर्षसहस्राणि, आयुर्दशरथे कथम् ? ॥ २७१ ॥

उक्तं रघौ—पृथिवीं शासतस्तस्य, पाकशासनतेजसः ।

किञ्चिदूनमनूनार्द्धैः, शरदामयुतं ययौ ॥ २७२ ॥

श्रूयते—अश्वत्थामा बलिर्व्यासो, हनुमौश्च विभीषणः ।

कृपः परशुरामश्च, ससैते चिरजीविनः ॥ २७३ ॥

हिरण्यकशिपोरायुर्बाल्मीकेर्लोमशस्य च ।

वशिष्ठाभिसन्वोश्च, श्रुत्वा चेतो विमुह्यति ॥ २७४ ॥

दैत्यत्वे च मुनित्वे च, नृपतित्वे तथैव च ।

वेदवाक्यमतिक्रम्य, कथमायुर्विवर्द्धते ? ॥ २७५ ॥

पुरुच्छावः पूज्यते धेनोः, कथं शण्डो न पूज्यते ? ।

सर्वदेवमयं स्थानं, यश्चाक्रामति हेलया ॥ २७६ ॥

शण्डस्य पाणिग्रहणा—दहो पुण्यमुपार्जितम् ।

सा धेनुरेकपत्नी स्या—दनुदावर्जकश्च सः ॥ २७७ ॥

कुलशगः कुवर्णो यः, शण्डो भवति कश्चन ।

स नील इति जल्पद्भिः, स्वार्थिकैः श्रूयतेतराम् ॥ २७८ ॥

विवाहश्च तथा धेन्वा महोत्सवपुरस्सरम् ।

॥ कार्यते यैनं दोषोऽस्ति; तेषां लोभे मतिर्यतः ॥ २७९ ॥

ये तु क्लेशशतैर्यः-मुपात्तं तद्वचोबलात्

सयं नयन्ति, शंभन्यास्तेषां प्रावीण्यमद्भुतम् ॥ २८० ॥

शुद्धा स्याद् ब्राह्मणी धेनु, रक्तवर्णा च क्षत्रिणी ।

पीता वैश्या तु विज्ञेया, कृष्णवर्णा तु शुद्रिणी ॥२८१॥

कुवर्णा पुष्पिना वा च, कपिल्या कर्तुरा तथा ।

सर्वेषु शुद्रिकाभेदाः, शेषां स्फुरिति विश्रुतम् ॥२८२॥

धेनुरोगवरो यद्वन्, नरो भवति गर्हितः ।

तद्वत् कुवर्णा धेनुः स्याज्जुगुप्स्या हि सतां पृथः ॥२८३॥

कुवर्णा तु गृहस्थस्य, नार्हा स्यापयितुं गृहे ।

तामादातुं द्विजैर्ना-प्रकारैः श्रूयन्तेतराम् ॥२८४॥

वत्सलां गुणसम्पूर्णां, तर्णां वत्समंभृताम् ।

दत्त्वेदृशीं गां विप्राय, सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥२८५॥

बलान्विताः शीघ्रवयोऽपन्नाः, सर्वाः प्रशंसन्ति सुगन्धित्यः ।

यथाहि गङ्गा सरितां वरिष्ठा, तथा जनानां बहुला गरिष्ठा ॥२८६॥

तस्मात्प्रदाने बहुलाप्रदाने, सद्भिः प्रशंसने कपिञ्जाप्रदानम् ।

भारते शान्तिपर्वणि । तयान रथौ वशिष्ठयेतुरेवं वण्यते-

ललाटोदयमाभुमं, पल्लवस्तिग्धवाटला ।

विभ्रती श्वेतरोमाद्यं, सन्ध्येव शशिनं नवम् ॥२८७॥

सापि कपिला न ॥ ब्राह्मणैरेव जीवानां, कृता वर्णादिकल्पना ।

अस्माकं तु मते गावः, समानाः सकला अपि ॥२८८॥

यावज्जीवं नरः कश्चित्, कृत्वा पुण्यपरम्पराम् ।

मृतः क्वापि विदेशेऽसौ, प्रेतकार्यं च नामवत् ॥२८९॥

अपरः पापकृद् धूर्तः, क्रोधनो लोभवास्तथा ।

स स्वर्गहे मृतस्तस्य, प्रेतकार्यं पुनादिभिः ॥२९०॥

विदधे धेनुदानाद्यं, सर्वमुद्यापनं द्विनैः ।

त्रिदिवं कस्तयोर्यातो, नरकं कश्च जग्मिवान् ? ॥२९१॥

आद्यश्चेन्नरकं स्वर्गात्, पातिनो ब्राह्मणैर्बलात् ।

द्वितीयस्तु पुनः श्वभ्राद्, बलात्स्वर्गं निवेशितः ॥२९२॥

देवताऽऽराधनैर्दानैस्तपोभिस्तर्हि पूर्यताम् ।

ब्राह्मणा यत्र नेष्यन्ति, गन्तव्यं तत्र निश्चितम् ॥२९३॥

न देवयज्ञानुगतो ययातिः, शर्मिण्या नापि च गुप्तपत्न्या ।

न शान्तनुर्योजनगन्धवा च, तस्यापि पुत्रौ न तयोर्वधूभिः ॥२९४॥

न रामतातस्तिष्ठभिः प्रियाभि-र्न सीतया सोऽपि च रामभद्रः ।

न रावणस्तत्प्रिययाऽनुयातो, दुर्योधनो नैव च भानुमत्या ॥२९५॥

नानुप्रयातश्च हरिः प्रियाभिस्तद्धान्ववस्तत्प्रिययापि नैव ।

क एष धर्मः प्रविशन्ति बहिः, नार्योऽधुना कान्तमुपासितुं स्वम् ॥२९६॥

उक्तश्चरघौ अमं प्रति वशिष्ठशिष्येण—

रुद्रता कृत एव सा पुनर्भवता नानुमृतापि लभ्यते ।

परलोकनुपां स्वकर्मभिर्गतयो भिन्नपथा हि देहिनाम् ॥२९७॥

यदा भगीरयो गङ्गां, स्वर्गाद्भूमौ समानयत् ।

तदा पूर्वं महेशस्य, जराजूटे ष्पात सा ॥२९८॥

ततश्च वासुदेवस्य. पादे मूर्ध्नि ततो गिरेः ।

क्रमाच्च पृथिवीं लेभे, पुराणे श्रूयते ह्यदः ॥२९९॥

स्थिरत्वाच्च गिरेः श्रृङ्गे, पतत्वेषा न कौतुकम् ।

वासुदेवेशयोः किं न, कार्यान्तरमनायत ? ॥३००॥

कथयन्ति वधूशुद्धि, वैधदेवप्रवेशनात् ।

कुन्त्यास्तु सा कथं जाता ? यत् पद्मपतिका च सा ॥३०१॥

पाण्डोः सुनानां च कुरूत्तमाना-मनागनं यश्चरितं चकार ।

राज्यं जितं केन दुरोदरेण, सपादलक्षेपि तदेव नाख्यत् ॥३०२॥

न रात्रेर्भोजनात् पापं, न घृन्ताकैर्न मूलकैः ।

नाल्किरैर्न मधुना, किन्तु तुम्बीफले स्थितम् ॥३०३॥

काकविष्टासमृद्धूतस्तया कृमिकुलाकुलः ।

पिप्पलः पूज्यते मूढैः. कथमास्रो न पूज्यते? ॥३०४॥

‘ आत्मा वै जायते पुत्र ’, इति सत्यं वचो यदि ।

पिप्पलस्य तथा शम्याः, कथं नैका फलावलिः ? ॥३०५॥

एकस्यचेत् पिप्पलस्य, कारितं पाणिपीठनम् ।

कुमाराणां तु तस्यापि, दर्शयतां किञ्चिदन्तरम् ॥३०६॥

पिप्पलस्याथ पिप्पल्याः, शम्या वा तन्नरस्य च ।

ज्ञात्वाऽन्तरं विवाहश्च, क्रियतां नो यनस्ततः ॥३०७॥

न रतिर्यस्य रुक्मिण्या, न श्रियाऽतिमनोज्ञया ।

गोपीभिरपि नो जाता, किन्तु लक्ष्म्या भविष्यति ॥३०८॥

मुहुक्ते तां नररूपेण, सुरस्यागम्य वा पुनः ।

कीटरूपेण वा कुन्योर्हरिः सम्यग्निमृश्यताम् ॥३०९॥

न दानान्नापि शीलाच्च, न सत्याच्चिरपालितात् ।

मुक्तिः स्यात् किन्तु वक्त्र(तुल)स्या, दास्यत्येव हरिप्रिया ॥३१०॥

हररतिप्रियैवैषा, पूज्यते यैस्तु लक्ष्मिका ।

वृक्षास्ते नररूपेण, परं पत्रादिपणिताः ॥३११॥

विधेर्विवायिनो विप्रा, अपूर्वाः सृष्टिकारकाः ।

स्वयम्भूः सृष्टिकृत्तेषु, सृष्टिसंहारयोःपि ॥३१२॥

तीर्थानामष्टपष्टिश्च, देवानां कोटयो घनाः ।

नवकोट्यस्तु देवीनां, कस्याराधनतः फलम् ॥३१३॥

इयं भगवती लक्ष्मीः, पुरुषोत्तमवल्लभा ।

जनेन त्रिविधेनापि, भुज्यते तन्न सुन्दरम् ॥३१४॥

अथ चैवं नराः सर्वे, हरेरंशाः प्रकीर्तिताः ।

स्वां प्रियां प्रति मा कोपं, कुरुष्वं परसङ्गमे ॥३१५॥

भामलक्या व्रतपरान्, हरिः प्रेक्ष्य हसत्यहो ! ।

बुमुक्ष्या फेरकैश्च, सन्ति भव्यं विगोपिताः ॥३१६॥

एकमेव हि कुकुट्या, मकंटाद्याश्च, महाव्रतम् ।

तारयिष्यति किं शेषैः, शरीरहेतुकारिभिः ? ॥३१७॥

पतिव्रतावनं लोभं, दैत्यघ्नीणां तु मायया ।

विष्णुना नारदेनाप, विहितेयं घतावलिः ॥३१८॥

कदापि गायन्ति नृत्यन्ति, कूर्दन्ति ग्रहिला इव ।

चुम्बपानं प्रकुर्वन्ति, कौलीनत्ववियाति यत ॥३१९॥

एतदेव व्रतं स्त्रीणां, यद्भक्तिभर्त्तरि स्वके ।

तां परित्यज्य नीयन्तं, धूर्त्तरन्येषु यत्नसु ॥३२०॥

उक्तं च स्मृतौ — भवता विधया या तु, यतिश्रैवाव्रतस्तया ।

अन्धेतमसि मज्जन्ति, यावदिन्द्राद्यतुर्दश ॥३२१॥

त्रिविधेन प्रकारेण, मर्त्तुर्या विहिते रता ।

पतिव्रता तु सा ज्ञेया, न योनिपरिरक्षणात् ॥३२२॥

अत्रापि विधवानां तु, व्रतमुक्तं मनीषिभिः ।

सववानां तु पूर्वस्मादन्यन् कदापि न दृश्यते ॥३२३॥

बहूनि सन्ति तीर्थानि, सर्वेष्वङ्कः कथं न हि ? ।

शरीरं विद्यते स्पृष्टं, बद्धिः सर्वत्र लभ्यते ॥३२४॥

हृदये यदि देवोऽस्ति, तदाऽङ्कैः किं प्रयोजनम् ? ।

तत्र चेन्नास्ति किं तैस्तु, शरीरहेशकारिभिः ? ॥३२५॥

शिवस्य मस्तके गङ्गा, ध्रुवते जडवाहिनी ।

किं घटाद्विन्दुपातेन, तस्य शैत्यं भविष्यति ? ॥३२६॥

अतिनिर्मेषितादग्नि-ध्वन्दनादपि जायते ।

तथाभूनस्य लिङ्गस्य, युक्तं तज्जलसेवनम् ॥३२७॥

स्वन्ये विहङ्गिकां कृत्वा, गाङ्गमानीयते जम् ।

किं तेन नीरवानोशो, न गाङ्गैः शिरसि स्थितैः ॥३२८॥

सुप्तस्तु दृश्यते विष्णुर्नृत्यंनपि हि दृश्यते ।

उर्ध्वः सदैव तिष्ठेतोपविष्टः किं न दृश्यते ? ॥३२९॥

सर्वेषामपि देवानां, कूर्षः समवलोकयते ।

विष्णोर्न दृश्यते हेतुस्तत्र कोऽत्र प्रकाशयंताम् ? ॥३३०॥

ब्रह्मरुद्रादिदेवानां-मासने पट्टको भवेत् ।

सिंहासनं कयं नास्ति, सर्वैश्वर्यप्रकाशकम् ? ॥३३१॥

सर्वेषामपि चैकैकं, छत्रं मूर्धनि दृश्यते ।

जगत्त्रयाधिपत्यस्य, सूचकं तत्त्रयं न किम् ? ॥३३२॥

प्रासादे मण्डपश्चैकः, सर्वेषां बहवो न किम् ! ।

कयं च वणिजां चैत्ये, तेषामष्टोत्तरं शतम् ? ॥३३३॥

मानवानां हि वाक्येषु, प्रतिष्ठैवावलोक्यते ।

देवानां वचसि क्वापि, बालवत् सा न दृश्यते ॥३३४॥

अदृहासो मनुष्याणां, सर्वैरेव निषिध्यते ।

देवानां तु पुनर्मुख्यः, सर्वशास्त्रेषु वर्ण्यते ॥३३५॥

मानुष्येषु पुनर्नृत्यं, नटादीनां च शोभते ।

देवानां तेन चोत्कर्षः, प्रत्युत श्रूयतेतराम् ॥३३६॥

अस्मिन्लेशो मनुष्याणा-मपाविश्र्यकृते भवेत् ।

खड्गमुण्डादिभिस्तेषां, प्रत्युतामरणस्थितिः ॥३३७॥

दिवी स्त्रीभाषणं नृणां, लज्जायै तैः समादृतम् ।

युक्तमेतत्समाख्यातं, न देवचरितं चरेत् ॥३३८॥

शिलिण्डिनः समुत्पत्त्या, श्रुतया कस्य मानसम् ।

मन्यते सत्यमेतच्च, मुक्त्वा तद्वादिनो नरोन् ॥३३९॥

सूर्यान्वयमहीशानां, वशिष्ठः श्रूयते गुरुः ।

एकः सप्तऋषीणां च, मध्ये संदृश्यतेऽम्बरे ॥३४०॥

अर्बुदाद्रेः समानता, चैकस्तत्रैव विद्यते ।

वशिष्ठश्चैक एवासीत्, सजाता बहवोऽयवो ? ॥३४१॥

दीक्षितैः पाठकैश्चापि, आचार्यैर्याज्ञिकैस्तथा ।

वेदोक्तैः क्रियते मन्त्रैर्यागश्चेतच्च निश्चितम् ॥३४२॥

विश्वामित्रवशिष्ठाद्यैः, शिवभक्तैर्नटाधरैः ।

गृहस्थैरेव विधीयन्ते, यागास्तैस्ते कयं कृताः ? ॥३४३॥

रघावुक्तम्—स जातवर्मण्यखिले तपस्विना, तपोवनादेत्य पुरोधसा कृते ।

द्विलीपमुनुर्मणिराकरोद्भवः, प्रयुक्तसंस्कार इवाधिकं धर्मो ॥३४४॥

उक्तमनर्घ्यराघवे—

प्रज्ञातब्रह्मतत्त्वोऽपि, स्वर्गीयैष खेलति ।

गृहस्यसमयाचार—प्रकान्तैः सततन्तुभिः ॥३४५॥

दशमीमिश्रितामेके, केवलामपरे पुनः ।

घटिकासहस्यया केचित्, केचित्पञ्चदशीं तियिम् ॥३४६॥

कुर्वन्त्येकादशमिव, नानामतविकल्पनात् ।

कथं दृष्ट्या विहीनस्य, मार्गमन्वः प्रकाशयेत् ? ॥३४७॥

द्विधा ये मुनयः प्रोक्ता, ब्रह्मराजर्षिसञ्ज्ञया ।

जटाधराः सभस्मानः, सर्वे बलकलवाससः ॥३४८॥

तेषां मते शिवो देवोऽन्यस्य कुर्वन्ति नो नतिम् ।

द्विविधा अपि ते शैवाः, को मदस्तैर्द्विजन्मनाम् ? ३४९॥

उक्तं च शैवागमे—सत्येन ब्रह्मचर्येण, तपसा संयमेन च ।

मातङ्गोपि मुनिः सिद्धो, न सिद्धास्तीर्ययात्रया ॥३५०॥

[पडक्षरेण पूतो यश्चाण्डालो वाऽथ ब्राह्मणः ।

दीक्षितः शिवमन्त्रेण, सभस्माङ्कः शिवो भवेत् ॥३५१॥]

उक्तंच कुमारसम्भवे—

ते सन्ननि गिरेर्वेगादुन्मुत्खद्वाःस्यवीक्षिताः ।

अवतेरुर्जटाभारैर्लिखितानलनिश्चलैः ॥३५२॥

अत्र ऋषयो जटाधराः ।

तृतीयाश्रममापन्नान्, द्यूय चेद् ब्राह्मणान् ऋषीन् ।

वाल्मिकीव्यासमुख्यानां ब्राह्मण्यमभवत्कथम् ? ॥३५३॥

अय—भस्माङ्कुरास्तु ते सर्वे, ये जाता वनवासिभिः ।

तैः कृतानि पुराणानि, प्रमाणीक्रियतां कथम् ? ॥३५४॥

अन्त्याश्रमसमासीनो, द्विजस्तु म्हावान् भवेत् ।

त्यक्तोपश्रीतकाषाय-वसनो मुण्डितः पुनः ॥३५५॥

भैसाशी विप्रगेहेषु, विष्णुमन्त्रेण पावितः ।

सर्वकर्मविनिर्मुक्तो, विष्णोरन्यस्य नो मतः ॥३९६॥

कुटीचरादिभेदैस्तु, चतुर्धा मुवि विश्रुतः ।

न करोति स्वयं हिंसां, हिंसाशास्त्राणि नो दिशेत् ॥३९७॥

उक्तं च- कुटीचरं दहेदनौ, जले क्षिपेद् बहूदकम् ।

भूमौ विनिक्षिपेद्वंसं, परमहंसं वने त्यजेत् ॥३९८॥

एविवस्तु संन्यासी, विप्राणां गुरुरिष्यते ।

शैवेस्तु मुनिभिः साकं, कः सम्बन्धो द्विजन्मनाम् ॥३९९॥

तैस्कृतानि पुराणानि, स्मृतयोपि च तैः कृताः ।

शास्त्रैस्तैर्व्रत विप्राणां, मत्तता किमियत्यहो ! ॥४००॥

शैवाः कथयन्ति—

शिवशक्तिप्रमुत्पन्ना, जात्या वदन्ति ब्राह्मणाः ।

ध्यायन्ति केशवं देवं, प्रत्यक्षं गुरुतल्पगाः ॥४०१॥

निनाङ्गुलप्रमाणेन, क्रियते घृतलेखनी ।

जिना न सन्ति किं तेषां, सङ्ख्या वेदे प्रकाशिता ? ॥४०२॥*

* ॐ त्रैलोक्यप्रतिष्ठितान् चतुर्विंशतितीर्थङ्करान् ऋषमाद्यान्
 वर्षमानान्तान् सिद्धान् शरणं प्रपद्ये । ॐ पवित्रं नगनमुपसृशामहे
 येष नगनं मुनगनं येषां जातं सुजातं येषां वीरं सुवीरं इत्यादि ऋग्वेद-
 यजुर्वेदे च रक्षामन्त्रः— ॐ नमो अर्हते ऋषभाय काष्ठायनशाखायां—
 आदौ ऋग्वेदे तथा यजुर्वेदे ॐ ऋषभं पवित्रं पुरुहूतमध्वरं यज्ञेषु
 नगनपरमं माहस्यं स्तुताचारं शत्रुजयं तं पशुरिन्द्रमाहुतरिं स्वाहा
 ॐ अतारमिन्द्रं ऋषभं वदन्ति अमृतारमिन्द्रं ह्वे सुगतं सुपार्श्वमिन्द्रं
 तहेव शक्रमजितं तद्वर्द्धमानं पुरुहूतमिन्द्रमाहुतिति स्वाहा । ॐ नगनं
 स्ववीरं दिग्वाससं ब्रह्मर्षिं सनातनं उपैमि वीरं पुल्यमर्हन्तमादित्यवर्णं
 तमसः परस्तात् स्वाहा । ॐ स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धिध्रुवाः स्वस्तिनः ।
 पूषा विश्वे वेदाः स्वस्तिनस्ताक्षो अरिष्टनेमिः स्वस्तिनो बृहस्पतिर्दातु ।

उक्तंच— ' जिनाकुलप्रमाणा दर्शी ' , तथा—
नानास्थानानि दत्तानि, मनुजैश्च सुरैरपि ।

जिनचैत्यनिवेशः किं, तेषु सर्वत्र दृश्यते ? ॥३६३॥
नगरे श्रीणि चैत्यानि, द्वितयं वायडे तथा ।

नङ्गले द्वितयं चैव, पल्यां त्रितयमेव च ॥३६४॥
एकं षट्महास्थाने, पञ्चनालंबरे पुनः ।

पञ्चकं पुष्करिण्यां तु, शुद्धदन्त्यां तथैककम् ॥३६५॥
डीसके समभूदेकं, एकं मोढेरके पुनः ।

दशकं खेद्युग्मे च श्रीमाले पञ्चकं पुनः ॥३६६॥
मठास्तथैव जैनानां, मुनीनां वासहेतवे ।

गच्छास्तेषां च तन्नाम्नाऽद्यापि सर्वत्र विश्रुताः ॥३६७॥
शालातालानिवेशेन, तेषां तत्र व्यवस्थितिः ।

कथ्यते किं द्विजैर्जनाः, पाश्चात्याः साधवस्त्वमी ? ॥३६८॥
उक्तंच— जिनेन्द्रो वीतरागोऽर्हन्, केवली च त्रिकालवित् ।

एतानि कस्य नामानि, कथ्यन्ते बालकैरपि ॥३६९॥
नाममालायां । प्रभासपुराणे—

भवस्य पश्चिमे भागे, वामनेन तपः कृतम् ।

तैनेव तपसाऽऽकृष्टः, शिवः प्रत्यक्षतां गतः ॥३७०॥
पद्मासनसमासीनः, श्याममूर्त्तिर्दिगम्बरः ।

नेमिनाथः शिवेत्येवं, नाम त्रयेऽस्य वामनः ॥३७१॥
कालकाले महाघोरे, सर्वपापप्रणाशकः ।

दर्शनात्स्पर्शनाद् देवि !, कोटियज्ञफलप्रदः ॥३७२॥
अहिल्यागमने जातं, दैत्यानां च वधे कृतम् ।

वधे कृतस्य पत्पापं, तत्पापं क्षालयाम्यहम् ॥३७३॥

दीर्घायुर्बल०००० शुभजाता । ॐ रस रस अरिष्टनेमि स्वाहा वामदे
शान्तपर्यमनुविधीयते सोऽस्माकं अरिष्टनेमि स्वाहा । इत्याधिकं प्रत्य-

उज्जयन्तगिरौ रम्ये, माघे कृष्णचतुर्दशी ।

तस्यां जागरणं कृत्वा, जातोऽयं निर्मलो हरिः ॥३७४॥

इदमपि प्रभासपुराणे —

युगे युगे महापृण्या, दृश्यते द्वारिकापुरी ।

धननीर्णो हरिर्यत्र, प्रभासे शक्तिभूषणः ॥३७५॥

रैवताद्रौ जिनो नेमि-शुंगादिर्विमलाचले ।

कयीणामाश्रमा देवि ! , मुक्तिमार्गस्य कारणम् ॥३७६॥

वशिष्ठपदनावुक्तम् —

शाला तु ब्रह्मशाळा स्यात् , ताला तु गिनमन्दिरम् ।

श्वेताम्बरोपदेशेन, श्रावरेस्तद्विधीयते ॥३७७॥

पार्वती आह —

कीदृशाश्च रिमाहाराः, कर्म कुर्वन्ति कीदृशम् ? ।

अवतारः कथं तेषां, महादेव ! निगद्यताम् ? ॥३७८॥

ईश्वर उवाच —

तपःशोषितसर्वाङ्गा, मलङ्कितकलेवराः ।

स्नत्तास्त्यचर्मवपुषो, निहतान्तरशत्रवः ॥३७९॥

तुम्बीफळकरा भिक्षा-भोजिनः श्वेतवाससः ।

सकम्बला रोमयुता, उर्णारोमप्रमार्जनाः ॥३८०॥

गृह्णन्ति शुद्धमाहारं, शास्त्रदृष्ट्या चरन्ति च ।

न कुर्वन्ति कदा पापं, दयां कुर्वन्ति सर्वदा ॥३८१॥

मुक्तिकारणवर्माय, पापनिष्कन्दनाय च ।

अवतारः कृतोऽमीषां, मया देवि ! युगे युगे ॥३८२॥

यदमीषां महर्षीणां, जलदानादपि प्रिये ! ।

सुकृतं प्राप्यते लोकैर्-न हि तद् यत्नकोटिभिः ॥३८३॥

नगरपुराणेऽप्युक्तम् —

दशभिर्भोजितैर्विप्रै-र्यत्फलं जायते कृते ।

मुनेरहंद्भक्तस्य, तत्फलं जायते कलौ ॥३८४॥

विष्णुपुराणे—रजस्वला न दूष्येत, या च नारी तपस्विनी ।

कुमारी वेदिमारुदा, ब्राह्मणी चाप दीक्षिता ॥३८५॥

मनुस्मृतौ—कुलादित्रीजं सर्वेषां, प्रथमो विमलाहनः ।

चक्षुष्मान् यशस्वी चामिचन्द्रश्च प्रसेनजित् ॥३८६॥

मरुदेवश्च नाभिश्च, भारते कुलसत्तमाः ।

अष्टमो मरुदेव्यां तु, नाभेर्जात उद्दकमः ॥३८७॥

दर्शयन् वर्त्म वीराणां, सुरासुरनुमस्कृतः ।

नीतित्रयस्य कर्ता यो, युगाद्यौ प्रथमो जिनः ॥३८८॥

इदं नगरपुराणे भवावनारुहस्ये दशममहले चतुर्दशशते उक्तम्—

स्पृष्ट्वा शत्रुञ्जयं तीर्थं, नत्वा रैवतकाचलम् ।

स्नात्वा गजपदे कुण्डे, पुनर्जन्म न विद्यते ॥३८९॥

अकारादि हकारान्तं, उर्ध्वाधारेकमयुतम् ।

नादबिन्दुकलाकान्तं, चन्द्रमण्डलसन्निभम् ॥३९०॥

एतद्देवि ! परं तत्त्वं, यो विजानाति तत्त्वतः ।

संसारबन्धनं छित्त्वा, स गच्छेत् परमां गतिम् ॥३९१॥

शिवेन गौर्या अग्रे उक्तं । श्रीभागवते पुष्पदन्तगणेन महिम्नः स्तवे
द्वात्रिंशत्काव्यमित्ते दर्शनःतिरिति, यथा—

ध्रुवं कश्चित्मर्वं सखलमपरस्त्वध्रुवमिदं,

परो ध्रौव्याध्रौव्ये जगति गदति व्यस्तविषये ।

समस्तेऽप्येतस्मिन् पुरमयन ! तैर्विस्मित इव,

स्तुवन् पश्यन् जिह्मन् (जिह्मेमि त्वां) न खलु ननु दृष्टा मुखरता ॥३९४

पञ्चाशदादौ किल मूलभूमे-दर्शोर्ध्वभूमेरपि विस्तरोऽस्य ।

उच्चस्वमष्टैव च योजनानि, मानं वदन्तीह जिनेश्वरादेः ॥३९५॥

इदं नगरपुराणे—

नाभेः सुतः स वृषभो मरुदेविसूनु-र्यो वै चचार शमदृक् मुनियोगचर्याम् ।

तस्यापहृत्यमृषयः पदमामनमन्ति,

स्वस्याः समाहितपियो जगतां हिताश्च ॥३९६॥

पापघ्ने—तथा च व्रजणः पुत्रः, सुप्रधारोऽरागिनः ।

तेनास्ति विहितं शास्त्र—मपरागिनसन्निभम् ॥३९७॥

प्रासादस्थाने तत्र, गृहस्यापनमेव च ।

मूर्त्तीनां घटनं चैव, सांमस्ति यथाविवि ॥३९८॥

‘सुमेरुशिवरं दृष्ट्वा’ इत्यादि । द्वात्रिंशत्सन्निभैः श्लोकैस्त्माऽदृच्छत् महेशतुः ।

तत्रेशेन स्वयं प्रोक्ता, देव्यै ह्याराधना मिते ॥३९९॥

कथमिव जैनमुनीनां, दर्शनमपशकुनहेतवे मूढाः ।

मन्यन्ते सर्वेष्वपि, भव्यं शास्त्रेषु प्रोक्तमपि ॥४००॥

तथाच भारते—कृष्णवाक्यमर्जुनें प्रति—

भारोहस्व रयं पार्थ !, गाण्डीवं च करे कुरु ।

निर्मितां जगतीं मन्ये, निर्ग्रन्थो यदि सन्मुखः ॥४०१॥

तत्रैव—पद्मिनी राजहंसाश्च, निर्ग्रन्थाश्च तपोधनाः ।

यं देशमुपसर्पन्ति, तत्र देशे शिवं भवेत् ॥४०२॥

तथा च शकुनसारे—

दर्शनं श्वेतभिष्मूणां, सर्वोत्तमफलप्रदम् ।

किं पुनः सूरिसंयुक्तं, राजयोगोऽपमुत्तमः ॥४०३॥

उक्तं च वसन्तराजे—

वमन् विकेशा हतमानगर्वाच्छिन्नाङ्गनगनां त्यज तैश्चदिग्धाः ।

रजस्त्रया गर्भवती स्मार्त्ता, मलाश्विनोन्मत्तनटांघराश्च ॥४०४॥

दीनद्विपत् कृष्णविमुक्तकेशाः, क्रमेणकस्याः खरसैरिमस्याः ।

संन्यासिमाक्रन्दनपुंसकाद्याः, दुःखावहाः सर्वममीहितेषु ॥४०५॥

क्षुत्क्षामकुक्षिः स्नातो वा, तिलकैश्चित्रितोऽथवा ।

मुक्तकेशो भवेद्दुष्टो, ब्राह्मणोपि निरीक्षितः ॥४०६॥

विकेशानिति चेद् ब्रूय, स्नातकास्तद्वुरिस्थिताः ।

तथा कार्पटिकाः सर्वे, पुनस्तीर्थेषु मुण्डिताः ॥४०७॥

साङ्ख्यदर्शनिनः सर्वे, बौद्धाः सर्वे तथैव च ।

योगिनोऽपि विकेशाः स्युर्भ्रंतिभिः किं विनाशितम् ? ॥४०८॥

ब्राह्मणोपि हि निर्वाप-करो वाऽकृतमोजनः ।

वेदं गगन् शुभस्त्वेषां, विपरीतोऽशुभो मतः ॥४०९॥

पाणिप्रहणे कन्यायाः, सुमहत् श्रूयते फलम् ।

तस्यास्तु वित्तप्रहणात् पातकस्य परम्परा ॥४१०॥

भारतवाक्ये—

ग्रामे वसति पणमासान्, स्वसुतां चोपजीवति ।

एकाकी मिष्टमश्नाति, तस्यार्थोऽनुमतो गतः ॥४११॥

सदा कृतं मूत्रकमक्षणं तैर्वित्तेन दत्ता स्वसुता नरैस्तैः ।

छेदः कृतो वैष्णवपादपानां, नंदा कृता यैर्दशमी विमिश्रा ॥४१२॥

एकादशीमाहात्म्ये—

कथयन्ति मुखे ब्राह्मं, केचिद् गृह्णन्ति तत्सदा ।

निर्वाहे सत्यपि क्वापि, तद् ब्राह्मं तैः कथं श्रुतम् ? ॥४१३॥

एकत्र ब्रह्मचर्यस्य, पालनं स्वलनं तथा ।

अपरत्रोभयोर्मध्यात्, किमङ्गीक्रियतां जनैः ? ॥४१४॥

व्यासोक्तौ— एकरात्रोपितस्यापि, या गतिर्ब्रह्मचारिणः ।

न सा क्रतुसहस्रेण, वक्तुं शक्या युधिष्ठिर ! ॥४१५॥

भागवते च— कामादुपागतां गच्छे-दगम्यामपि योपितम् ।

जितेन्द्रियोऽपि तां त्यक्त्वा, युज्यते स्त्रीवधेन सः ॥४१६॥

कामार्त्तो स्वयमायातां, न भुङ्क्ते यो नितम्बिनीम् ।

सोऽवश्यं नरकं याति, तत्क्षिःश्वासहतो नरः ॥४१७॥

सदैव येन कार्यं स्यात्, स चाशुद्धोपि शुद्धिमान् ।

त्यज्यतेऽग्निर्न दुष्टोपि, नारी त्वन्यरतापि च ॥४१८॥

यत उक्तम्— द्वावेतावशुचीभूतौ, दम्पती सुस्तस्थितौ ।

शयनादुत्थिता नारी, पुमान् स्नानेन शुद्धयति ॥४१९॥

तत्र च यजुर्वेदे श्रुत्या रहस्यस्य जलं-
 "इं भो मुचो । कंते मनुष्याणां त्रिप्यवे विहानि प्रमादनेर्षा-
 वेदुर्द्वितीयम् ॥

एतः स्तूतौ चो दुष्यन्ति जोग, नाप्रिर्दहनक्रमेण ।
 नापो मूत्रपुरीषाणां, न विप्रो वेदुर्द्वितीयम् ॥२१०॥

*सर्वं विप्रविक्षा वा, यदियं विप्रवदिनी ।

न त्यान्या दृष्टिना मारी, नात्वास्त्यनो विप्रवे ॥२११॥

विप्रो हि द्रव्यमनुजं, नैता दुष्यन्ति कर्हिचित् ।

एता च-अथर्षां पादं गौरी, नावर्षां नु रोहिणी ।

दशर्षां संवेकन्या, तत्र उर्व रत्सुक्रम् ॥२१२॥

सोमस्यर्षां दशौ शौचं, गन्वां छत्रिणां पितृम् ।

पावकः सर्वेद्यन्वं, तस्माच्चिद्विप्रिणाः प्रियः ॥२१३॥

यामि मामि रयो यानां, दुष्टानान्परवर्षति । एवं शर्षे, पुनर्द्वितीयम्-
 त्वानोन्मूलममूत्रादिनास्तत्रिमे ।

क्रेदिनि क्षेत्रेण सच्चिरुमेः कल्पं नापरं ! ॥२१४॥

अग्नें वाप्यो नारी, पुनन्वात्र दृष्यते ।

अमृतं केनचिद् दष्टं, तिस्रन्त्येन केनचित् ॥२१५॥

पावसात् प्रथमे यो, मया त्मानि विप्रपत् ।

निशहोरोप तिष्ठे, स्वर्गालम्प्ये चो विप्रः ॥२१६॥

कदाचिद् देवयोगे, पावसात् न नाप्ये ।

तदा तिष्ठेति तिलैः, पुनर्द्वितीयम् क्वचिद् ॥२१७॥

इन्द्रविश्वानिः पावसे विप्रो पच्यति ।

एतिसु तदा पापं, तिष्ठेत् कवनात्तम् ! ॥२१८॥

* 'वैश्वानरी प्रमुखा वा, वीरमुखा तथापि वा । न त्पुन्यं दुष्टिः क्रमे-
 न कर्तव्यया विधीयते' अथर्ववेदम् ।

साङ्ख्यदर्शनिनः सर्वे, बौद्धाः सर्वे तथैव च ।

योगिनोऽपि विकेशाः स्युः-व्रंतिभिः किं विनाशितम् ? ॥४०८॥

ब्राह्मणोपि हि निर्वाप-करो वाऽकृतभोजनः ।

वेदं गगन् शुभस्त्वेपां, विपरीतोऽशुभो मतः ॥४०९॥

पाणिग्रहणे कन्यायाः, सुमहत् श्रूयते फलम् ।

तस्यास्तु वित्तग्रहणात् पातकस्य परम्परा ॥४१०॥

भारतवाक्ये—

ग्रामे वसति षण्णामान्, स्वसुतां चोपजीवति ।

एकाकी मिष्टमभाति, तस्यार्योऽनुमतो गतः ॥४११॥

सदा कृतं मूत्रकमक्षणं तैर्वित्तेन दत्ता स्वसुता नरैस्तैः ।

छेदः कृतो वैष्णवपादपानां, नंदा कृता यैर्दशमी विमिश्रा ॥४१२॥

एकादशीमाहात्म्ये—

कथयन्ति मुखे ब्राह्मं, केचिद् गृह्णन्ति तत्सदा ।

निर्वाहि सत्यपि क्वापि, तद् ब्राह्मं तैः कथं श्रुतम् ? ॥४१३॥

एकत्र ब्रह्मचर्यस्य, पालनं स्वलनं तथा ।

अपरत्रोभयोर्मध्यात्, किमङ्गीक्रियतां जनैः ? ॥४१४॥

व्यासोक्तौ—एकरात्रोपितस्यापि, या गतिर्ब्रह्मचारिणः ।

न सा क्रतुसहस्रेण, वक्तुं शक्या युधिष्ठिर ! ॥४१५॥

भागवते च—कामादुपागतां गच्छे-दगम्यामपि योषितम् ।

जितेन्द्रियोऽपि तां त्यक्त्वा, युज्यते स्त्रीवधेन सः ॥४१६॥

कामार्त्तो स्वयमायातां, न भुङ्क्ते यो नितम्बिनीम् ।

सोऽवश्यं नरकं याति, तन्निःश्वासहतो नरः ॥४१७॥

सदैव येन कार्यं स्यात्, स चाशुद्धोपि शुद्धिमान् ।

त्यज्यतेऽग्निर्न दुष्टोपि, नारी त्वन्यस्तापि च ॥४१८॥

यत उक्तम्—द्विषेतावशुचीभूतौ, दम्पती सुरतरिपतौ ।

शयनादुत्थिता नारी, पुमान् स्नानेन शुद्धयति ॥४१९॥

तथा च यजुर्वेदे शतपथे रहस्यग्रन्थे उक्तं—

“इदं भो सुमगे ! भगं ते मधुसर्पिषा लिप्यते लिहामि प्रनापतेर्मुत्त-
मेतद्वितीयम् ” ॥

यतः स्मृतौ-न ह्यो दुष्यति जारेण, नाग्निर्दहनकर्मणा ।

नापो मूत्रपुरीषाभ्यां, न विप्रो वेदकर्मणा ॥४२०॥

*स्वयं विप्रतिपन्ना वा, यदिवा विप्रवादिनी ।

न त्वान्या दूषिता नारी, नास्यास्त्यागो विधीयते ॥४२१॥

स्त्रियो हि द्रव्यमतुलं, नैता दुष्यन्ति कर्हिचित् ।

तथा च-अष्टवर्षा भवेद् गौरी, नववर्षा तु रोहिणी ।

दशवर्षा भवेत्कन्या, तत ऊर्ध्वं रजस्वला ॥४२२॥

सोमस्त्वासां ददौ शौचं, गन्धर्वो ललितां गिरम् ।

पावकः सर्वमेध्यत्वं, तस्मान्निःकिल्बिषाः स्त्रियः ॥४२३॥

मासि मासि रजो यासां, दुष्कृतान्यपकर्षति । एवं वर्ण्यते, पुनर्गीतायाम्-
उत्तानोच्छूनमण्डूकपाटितोदरसन्निभे ।

कलेदिनि स्त्रीश्रेणे सक्तिरकृमेः कस्य जायते ? ॥४२४॥

वर्ण्यते कार्यतो नारी, पुनरन्यत्र दूष्यते ।

अमृतं केनचिद् दृष्टं, विषमन्येन केनचित् ॥४२५॥

माघमासे प्रयागे यो, गत्वा स्नाति दिनत्रयम् ।

तिलाहारेण तिष्ठेच्च, स्वर्गस्तस्य करे स्थितः ॥४२६॥

कदाचिद् दैवयोगेन, माघस्नानं न जायते ।

तदा तिलैर्मुखे स्निग्धैः, स्नानतोऽप्यधिकं फलम् ॥४२७॥

कदाचिन्नृपतिः पापघटं विप्रेषु यच्छति ।

पवित्रेषु तदा पापं, तिलेषु कथमागतम् ? ॥४२८॥

* ‘बलान्तारी प्रमुक्ता वा, चौरमुक्ता तथापि वा । न त्वन्या दूषिता नारी
न कामोऽस्या विधीयते’ अत्रिस्मृतौ १८३-८४ इत्यधिकम् प्रत्यन्तरे

तिलानां विक्रये पापं, तैलिकस्य च दर्शनात् ।

पूतास्ते स्वपवित्रा वा, विमर्शन्मुह्यते मनः ॥४२९॥

न गयायां न गङ्गायां, स्नानदानैस्तु शुद्धचति ।

हृदयं चेदशुद्धं स्यात्, तदा सर्वं निर्वर्कम् ॥४३०॥

न स्नानैर्मायमासस्य, न गयापिण्डपातनैः ।

न तीर्थभ्रमणैः शुद्धिर्नैरागस्य गृहेपि या ॥४३१॥

यत उक्तं हरिभद्रसुरिपादैः—

यच्चिन्त्यमानं न ददाति युक्तिं, प्रत्यक्षतो नाप्यनुमानतश्च ।

तद्बुद्धिमान् कोऽनु भजेत लोके, गोशृङ्गतः क्षीरसमुद्भवो न ॥४३२॥

हठो हठे यद्बद्धिप्लुतः स्यान्नौर्नाविबद्धा च यया समुद्रे ।

तथा परप्रत्ययमात्रदत्तो, लोकः प्रमादान्मसि बभ्रमीति ॥४३३॥

यत—गतानुगतिको लोको, न लोकः पारमार्थिकः ।

पश्य ब्राह्मणमूर्खेण, हारितं ताम्रभाजनम् ॥४३४॥

तथा च—मातृमोदकवद् बाला, ये गृह्णन्त्यविचारितम् ।

ते पश्चात्परितप्यन्ते, सुवर्णग्राहको यथा ॥४३५॥

नैत्रैर्निरीक्ष्य विपकष्टककीटसर्पान्,

सम्यग् यया व्रजति तान् परिहृत्य सर्वान् ।

कुञ्जानकुश्रुतिकुमार्गकुदृष्टिदोषान्,

ज्ञात्वा विचारयत कोऽत्र परापवादः ? ॥४३६॥

यत उक्तं श्रीउमास्वातिवाचकैः—

आग्रही यत निनीपति युक्तिं, यत्र तत्र मतिरस्य निविष्टा ।

पक्षपातरहितस्य तु युक्तिर्यत्र तत्र मतिरेति निवेशम् ॥४३७॥

युक्तायुक्तमिदं वाक्य-मवलोकयेह धीवनेः ।

मुक्त्वा कदाग्रहं तत्त्वे, जिनोक्ते क्रियतां मनः ॥४३८॥

यो रागरोषप्रमुखानरातीन्, जित्वा स्वयं मुक्तिपथं प्रपन्नः ।

स एव संसारसमुद्रमग्ना-सुदुर्तुमीष्टे न परः कदाचित् ॥४३९॥

श्रीवृद्धगच्छाम्बरपूर्णचन्द्रः, श्रीदेवमूरिः सुगुरुर्वभूव ।

काष्ठाम्बरं यः कुमृदं विजित्य, श्रीसिद्धरानं स्ववशं वितेने ॥४४०॥

वस्यान्वये यश्च बभूव साक्षात्, सरस्वतीति प्रयितः पृथिव्याम् ।

सूरीश्वरः धोजयमङ्गलारूपस्तच्छिष्यवर्योऽमरचन्द्रसूरिः ॥४४१॥

श्रीधर्मचोपसूरिस्तत्पट्टे सुरगुरोः समप्रतिभः ।

यः कुम्भयोनिमुनिरिव, शास्त्रार्णवमापपावचिरात् ॥४४२॥

श्रीधर्मतिलकसूरुगुरुबन्धुर्ज्ञानकलशानामाऽस्ति ।

विहितस्तैन परेषां, सन्देहसमुच्चयो ग्रन्थः ॥४४३॥

श्रीपूरिभिः प्रसादं विवाय संशोधनीय एषतराम् ।

यस्माज्जनमुनीनामुपयोगस्त्वत्र बहुलोऽस्ति ॥४४४॥

मेरुर्महीवरो यावद्यावच्चन्द्रदिवाकरौ ।

तावद्विजयतामेप, वाच्यमानो विचक्षणैः ॥४४५॥

इति सन्देहसमुच्चयः

श्रीसिद्धगिरिमहिमा ।

सिद्धाद्रावत्र पूज्यः स्यात्संयमी लिङ्गवानपि ।

इत्यनूचानवचना-च्छाद्वा अद्यन्ति लिङ्गिनम् ॥१॥

शिक्षयतश्च तद्वाक्यं, घृषतेऽविदितागमाः ।

द्रव्याधिकरणत्यागात्, स्वीकृताञ्चिद्वदमाः ॥२॥

नैवेमे ज्ञान्ते लिङ्गं, संयमं वाऽतिभद्रकाः ।

आत्मकल्याणबुद्धौचैव, तेऽधिगच्छन्ति दारुणम् ॥३॥

विवेचयन्ति नैतत्ते, वज्रलेपाय तेऽशुभं ।

तीर्थस्थाने कृतं यद्वच्छुभं भावाञ्चिनारकम् ॥४॥

न च मिथ्यात्वनिश्चित-मंहो याति तथाकृते ।

नासुगार्द्रं क्वचिद्वस्त्रं, मृष्टं तेनैव शुष्यति ॥५॥

न च द्रव्याधिकरण-दानेन भवपारगः ।

यतिभ्यो भोजनाद्येव, शस्तं दानं शुभात्मनाम् ॥६॥

न च ते संयमाधार-आर्त्तघ्यानादिकृद्यतः ।

न चैतादृग्मन्दानं, तद्वृक्षगवहिष्कृतम् ॥७॥

भूम्यादिदानवद्द्वय-मेतद्दानं हितैषिणा ।

शास्त्रादृतेन कल्याणं, नोक्ते शास्त्रे क्वचिच्च तत् ॥८॥

आगमोद्धारक (२०२)

